

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

Факультет правничих наук

Кафедра кримінального права та кримінального процесуального права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь – магістр

на тему: **«Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному
провадженні про домашнє насильство»**

«Circumstances to be proved in criminal proceedings on domestic violence»

Виконала: студентка 2-го року
навчання спеціальності 081 Право
Заєць Владислава Ігорівна
v.zaiets@ukma.edu.ua

Керівник: Галаган В.І.
Доктор юридичних наук, професор

Рецензент: Мельник О.В.
Доцент, кандидат юридичних наук

**Магістерська робота захищена з
оцінкою:** _____

Секретар ЕК _____ «__»

_____ 2022 р.

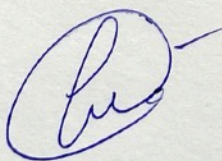

Решення
академічної доброчесності
студентки НаУКМА

Я. Засєв Владислава Іларієвна, студентка 2 року навчання магістерської програми факультету правничих наук, спеціальність СВР "Право", адреса електронної пошти v.zaiets@ukma.edu.ua:

- підтверджую, що написана мною магістерська кваліфікаційна робота на тему: "Обставини, які підлягають дисциплінарному кримінальному провадженню про державне насильство" відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Канонів про академічну доброчесність студентів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайошена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту надійності за допомогою електронної системи iCheck;
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитарій та базам даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

17.06.2022

Засєв В. І.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1 ПОДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	
1.1. Обставини закріплені в статті 91 Кримінального процесуального кодексу України, як елементи предмету доказування	7
1.2. Подія кримінального правопорушення в системі обставин, які підлягають доказуванню при розслідуванні домашнього насильства.....	10
1.3. Зміст складових події кримінального правопорушення під час розслідування домашнього насильства	13
1.3.1. Час та місце вчинення кримінального правопорушення	13
1.3.2. Спосіб вчинення кримінального правопорушення	18
1.3.3. Інші обставини вчинення кримінального правопорушення.....	23
 РОЗДІЛ 2 ІНШІ ОБСТАВИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	
2.1. Винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення.....	28
2.1.1. Характеристика суб'єкту кримінального правопорушення.....	29
2.1.2. Форма вини та її місце серед елементів предмету доказування	31
2.1.3. Мотив та мета вчинення кримінального правопорушення	34
2.2. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат	38
2.2.1. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням	38
2.2.2. Процесуальні витрати	44
2.3. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а також - виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження	45

2.3.1. Обставини, що характеризують особу обвинуваченого	45
2.3.2. Обставини, що пом'якшують покарання	49
2.3.2. Обставини, що обтяжують покарання.....	54
2.3.3. Обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження	59
2.4. Обставини пов'язані з майном, що підлягає спеціальній конфіскації	62
РОЗДІЛ 3 ДОКАЗУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПОДІЙ	
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ	
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ	
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	
3.1. Особливості проведення огляду та освідування	65
3.2. Визначення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо домашнього насильства під час допиту	69
3.3. Призначення експертиз з метою встановлення обставин кримінального правопорушення	73
3.4. Негласні слідчі (розшукові) дії.....	79
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Домашнє насильство - проблема минулого, сучасного, і з великою ймовірністю, - майбутнього. Його не можна вважати явищем, для врегулювання якого буде достатнім тільки правове втручання, та все ж, людська свідомість влаштована таким чином, що наявність законодавчого визначення відповідальності за вчинення певних дій чи бездіяльності, може стати стримуючим фактором для осіб, схильних до вчинення домашнього насильства. Варто розуміти, що закон не буде панацеєю в даному випадку, адже міжособистісні відносини, загалом, важко регулювати. Домашнє насильство знаходиться на межі дуже тісного перетину соціального та правового інститутів, з певної точки зору можна сказати, що це перетин права і моралі, адже, у разі домашнього насильства, право втручається в приватні відносини, які зазвичай регулюються категоріями ближчими до моралі, ніж до права.

В здоровому суспільстві не повинно існувати насильства в будь-якому з його проявів, але наша сучасність ще далека від цього, тож виникає необхідність законодавчого регулювання, що втілилось в статтю 126¹ Кримінального Кодексу України. Вона є доволі новою, тож, попри те, що пройшло вже декілька років з часу її прийняття, правової визначеності та однорідної практики її застосування вона ще не отримала.

Актуальність теми полягає в тому, що в силу особливостей даного правопорушення, відсутності достатньої кількості практики, яку можна було б узагальнити за спільними ознаками та правовими позиціями, а також наявності диспозиції, яка дозволяє надто широко тлумачити дії, бездіяльність та їх наслідки в контексті домашнього насильства, можуть виникати труднощі з встановленням обставин, які потребують доказування, і відповідно - визначенням діяння як кримінального правопорушення.

Домашнє насильство - тема, яку не доречно називати актуальною, але вона такою, на жаль, є, тому може неприємно вразити доволі посередня кількість досліджень, що стосуються даної проблеми.

Щодо події кримінального правопорушення, як загального поняття, то, на мою думку, ґрунтовно це питання дослідили у своїй роботі В. І. Галаган та І. Ю. Саліхова, приділивши увагу кожній окремій складовій події, а також дослідивши труднощі та можливі варіанти їх розв'язку. Щодо події саме домашнього насильства, з'ясувалась прикра відсутність комплексних досліджень. За той час, що існує дана стаття КК України, з'явилась певна кількість робіт присвячених окремим складовим події, будь-то часу, місця, способу чи іншим обставинам. Так, можна відзначити працю О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка, О. Книженко, О. В. Степаненко та Д. О. Колодіна та деяких інших. Проте, мало хто в своїх роботах згадує про взаємозв'язки між складовими події, а тим більше - іншими обставинами домашнього насильства.

Доволі мало інформації можна віднайти про важливість мети, мотиву чи обставин, що впливають на тяжкість покарання в контексті дослідження домашнього насильства. Найбільш доречною виявилась тільки література щодо дослідження проблем кваліфікації та деякі судові справи, які могли тлумачити ту чи іншу обставину кримінального правопорушення.

Дослідницьке питання, якому присвячена робота, можна сформулювати як: «Які обставини підлягають доказуванню під час розслідування домашнього насильства та які засоби збирання доказів потрібно для цього застосувати?»

Оскільки робіт, що б надали всесторонній аналіз домашнього насильства як кримінального правопорушення допоки немає або ж вони стосуються не правової, а психологічної точки зору, *мета дослідження* полягає в аналізі всіх обставин кримінального правопорушення саме у контексті домашнього насильства, та дослідженні слідчих (розшукових) дій, які стосуються доказування даних обставин.

Завданням дослідження є: визначити важливість встановлення всіх обставин домашнього насильства як кримінального правопорушення; надати характеристику кожній з таких обставин домашнього насильства, виявити прогалини в тлумаченні та застосуванні на практиці; проаналізувати слідчі (розшукові) дії, які стосуються доказування обставин домашнього насильства, визначити ефективність кожної з таких дій, їх корисність та доцільність.

РОЗДІЛ 1

ПОДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Обставини закріплені в статті 91 Кримінального процесуального кодексу України, як елементи предмету доказування.

Зазвичай, говорячи про певну «множину речей» ми маємо на меті навести приклади чи охарактеризувати таким чином «однину». Для кожної такої «однини» повинен існувати набір якостей за яким ми зможемо зрозуміти про що саме йде мова. Для кожного кримінального правопорушення повинен існувати алгоритм його ідентифікації, власне, щоб визначити чи можна вважати дану дію/бездіяльність правопорушенням.

В кримінальному праві існує два певною мірою схожих, але одночасно різних за змістом поняття - предмет кримінального правопорушення та предмет доказування. Перше з них розглядається з точки зору матеріального права, друге - процесуального. Фактично, попри те, що вони можуть оперувати схожими визначеннями та складовими, це явища, які в жодному разі не можна вважати тотожними. Насправді, досить легко зрозуміти різницю між цими поняттями, якщо спробувати розібратися в «множині», яка характеризує кожне з них. Найлегший шлях визначити значення будь-чого - звернутися до словника. Відповідно до Юридичної енциклопедії за редакції Ю. С. Шемшученка

будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких крим. закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. До П. з. відносять тільки певні речі, а не будь-які цінності[2].

Загалом, в матеріальному праві, предмет кримінального правопорушення є однією зі складових об'єкту та не завжди є обов'язковим для визначення. Для прикладу, предметом кримінального правопорушення «крадіжка» може бути майно потерпілою особи.

Щодо предмету доказування, то в Кримінальному процесуальному кодексі України(далі-КПК України) існує Стаття 91 під назвою «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні»[1]. Обставини закріплені в даній статті можна вважати елементами предмету доказування, які його і характеризують.

Як можна побачити, елементи наведені в статті відносяться і до суб'єктивної, і до об'єктивної сторони кримінального правопорушення в матеріальному праві, більше того, деякі з них вважаються додатковими та не потребують обов'язкового визначення. Але в ході кримінального провадження предмет доказування визначає чи існує взагалі певна дія чи бездіяльність, яку в подальшому можна буде визначити як кримінальне правопорушення, а отже - всі його елементи обов'язкові до розгляду. Найяскравіше та найочевидніше можна зрозуміти різницю між предметом кримінального правопорушення та предметом доказування під час дослідження всіх обставин, зазначених статтею 91 КПК України, особливо - події та її складових.

Загалом, існує певна альтернативність у визначенні того, що ж саме являє собою предмет доказування, оскільки в українському законодавстві прямого затвердженого визначення не існує. Для прикладу, Д. Б. Кастаранов, проводячи своє дослідження, зазначає, що існує позиція

згідно з якою неможливість перебачити в правовій нормі всі обставини, що можуть мати значення для правильного вирішення справи, призвела до того, що, крім поняття «предмет доказування», у теорії оперують поняттям «обставини, які підлягають доказуванню», що включає, крім предмета доказування, також «доказові (проміжні)» та «допоміжні» факти[3, с.157-158; 4-6].

Автор посилається на праці Ю. К. Орлова, Г. Ф. Горского та М. С. Строговича, варто зазначити, що ці праці датовані 2000, 1978 та 1959 роками відповідно. Але разом з тим, Д. Б. Кастаранов в тій же праці оперує таким формулюванням, де вказує, що складові зазначені в статті 91 КПК України є елементами предмету доказування. Посилаючись на В. А. Лазареву, автор зазначає, що «сукупність обставин, що підлягають доказуванню, складна та неоднозначна, що потребує поєднання їх у взаємопов'язану систему»[3 с.158; 7 с.114]. В цьому дослідженні існує певна двоїстість, яка не дозволяє визначитись

з позицією самого автора, але попри це, можна погодитись з тим, що всі елементи предмета доказування є важливими саме у їх поєднанні та спільному опрацюванні. На мою думку, автор просто не зовсім вірно інтерпретував позиції зазначених дослідників.

Насправді, найпоширенішим підходом є такий, де предмет доказування у кримінальному провадженні включає в себе обставини, зазначені в статті 91 КПК України, а також доказові(проміжні) факти та допоміжні факти, а не навпаки. Обставини, зазначені в статті 91 КПК України визначається як такі, що є кінцевою метою доказування, які «необхідно встановити в кожній кримінальній справі, незалежно від виду кримінального правопорушення»[8].

Існує визначена послідовність серед обставин, що потребують доказування, тож порядок їх розташування в статті й справді має значення. Так, деякі елементи не є визначними, коли ми розглядаємо склад злочину з точки зору матеріального права, але щодо предмета доказування - вони є необхідними. В цьому і полягає проблема термінології, коли певні категорії визначень помилково відносять до іншої площини розгляду.

Предмет доказування та пов'язані з ним процесуальні питання в даному дослідженні будуть розглядатися з точки зору обставин закріплених в статті 91 КПК України. Зокрема, увага буде зосереджена на події, винуватості, шкоді, обставинах, які впливають на ступінь тяжкості, а також ролі та місця грошей, цінностей та іншого майна, що підлягають спеціальній конфіскації. Відповідно, мова буде йти про п.п.1 - 4, 6 ч.1 ст.91 КПК України. Пункт 7 не буде висвітлюватися в роботі, оскільки в ньому йдеться про юридичних осіб, які не є суб'єктами кримінального правопорушення щодо домашнього насильства, пункт 5 зараз можна вважаю недоцільним, оскільки в дослідженні буде йтися, головним чином, про обставини, що більшою мірою доводять наявність кримінального правопорушення та винуватості особи, а не навпаки.

Враховуючи, що серед обставин і справді існує деяка градація першочерговості, буде доцільним розпочати дослідження саме з події кримінального правопорушення, як відправної точки розгляду існування

кримінального правопорушення як такого, що послужить фундаментом для розгляду подальших елементів предмету доказування.

Перш ніж аналізувати елементи варто зазначити ціль такого дослідження саме щодо домашнього насильства, як кримінального правопорушення.

Домашнє насильство є надзвичайно складним явищем для аналізу не тільки з точки зору кримінального права, а й його місця в житті громадян, тобто соціального інституту. Довгий час, вважалося недоречним навіть згадувати про його існування, а тим більше скаржитися на його вчинення. Тому судова практика з цього питання є доволі «кволою» та іноді - суперечливою. Це яскраво видно у проблемах з кваліфікацією. Розібрати домашнє насильство, як кримінальне правопорушення у відповідності обставинам, що потребують доказування - це з'ясувати всі складові, їх взаємодію та їх необхідність в такій формі, щоб залишилось якомога менше питань до тлумачення змісту статті 126¹ Кримінального кодексу України(далі-КП України)[9].

1.2. Подія кримінального правопорушення в системі обставин, які підлягають доказуванню при розслідуванні домашнього насильства

Як і щодо будь-яких існуючих в світі речей, є причини, чому кримінальне правопорушення постає саме в такому вигляді, як ми його сприймаємо сьогодні, та займає належне йому місце, відповідно до правового та соціального інститутів. Так само, як, для прикладу, в біології вчені ідентифікують квітки за кількістю пелюсток, формою насінин чи наявністю чашолистиків, в кримінальному праві вагому позицію має доведення події кримінального правопорушення, адже вона є важливим елементом предмету доказування та займає провідне місце в матеріальному та процесуальному праві.

Відповідно до частини 1 статті 91 КПК України, до предмета доказування належить подія кримінального правопорушення, яка охоплює час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення. Варто наголосити, що це не єдиний елемент, але в розрізі питання, що буде розглядатися в цій роботі, подія буде провідним предметом дослідження.

Не так важко зрозуміти, що саме мається на увазі під подією, навіть без профільної освіти. Подію можна розтлумачити як дію чи бездіяльність, що, як зрозуміло з тексту зазначеної статті, сталася в певний конкретний час, в конкретному місці та в конкретний спосіб. Власне, було б досить важко зрозуміти це в будь-якому іншому контексті, оскільки, досить лиш розірвати подію на повністю незалежні один від одного елементи і вона просто втратить свій сенс, не лише як правової категорії, а й у зв'язку простір-час. Допоки не буде проведено всіх належних процесуальних дій, кримінальне правопорушення буде знаходитись в суперпозиції. Проводячи аналогію з котом Шредінгера та беручи до уваги залежність існування події та самого кримінального правопорушення, ми дізнаємось, чи існує дане правопорушення, лише після отримання результатів дослідження події та її складових. Так само, немає сенсу розглядати інші елементи предмету доказування, наведені в частині 1 статті 91 КПК України, якщо неможливо довести наявності події. Тобто, якщо не існує часу, місця, способу та інших обставин, події теж не існує.

Подія кримінального правопорушення особливо важлива саме у її тлумаченні як одного з елементів предмету доказування. Щоб повною мірою зрозуміти, чому вона займає саме таке місце, слід подивитись на неї з точки зору як матеріального, так і процесуального права.

Матеріальне право відносить час, місце, спосіб та інші обставини до факультативних ознак об'єктивної сторони злочину, але між тим вони приймаються до уваги під час кваліфікації кримінального правопорушення, особливо, якщо одна із ознак прямо зазначена в диспозиції статті Кримінального кодексу України. «Проте, якщо вони не мають кримінально-правового значення, їх слід доводити, оскільки без цього неможливо встановити, чи було власне діяння» [10, с. 46]. Можна зрозуміти це як необхідність доведення характеристики діяння, як протиправного та чи взагалі його потрібно розглядати з точки зору кримінального права. Адже відсутність протиправності в ознаках діяння, так само як і відсутність події, тягне за собою настання передбачених законом наслідків.

У кримінальному провадженні визначення події кримінального правопорушення посідає особливе місце в ієрархії елементів предмета доказування. Маючи за основу результати щодо події кримінального правопорушення, можливо, навіть не кінцеві, а лише проміжні, вже на їх основі можливе моделювання ситуацій, розробка можливих версій та сценаріїв щодо подальших дій слідства та застосування відповідних процесуальних рішень [10, с. 43]. Так, «закон вимагає, щоб встановлені обставини було відображено в повідомленні особі про підозру, обвинувальному акті та підсумковому судовому рішенні, складеному відповідно до статті 369 КПК України», що свідчить про важливість встановлення події не лише з наукової, а й з практичної сторони досліджуваного питання [10, с. 43]. З одного боку, це лише набір фактичних даних, а з іншого, проводячи просту аналогію з пазлами, – завжди слід зібрати маленький шматок, щоб у подальшому добудувати його до цілісного зображення.

Тож, у разі відсутності події кримінального правопорушення, а також будь-якої з її складових, буде прийняте рішення про закриття кримінального провадження за відсутності складу злочину, згідно з пунктом 2 частини 1 статті 284 КПК України, оскільки недоведення події є беззаперечною підставою для такого процесуального рішення. Потрібно звернути увагу на те, що застосовується саме пункт 2 вказаної статті, а не пункт 1 – відсутність події кримінального правопорушення. Принциповою різницею між ними є розуміння події кримінального правопорушення з позиції матеріального та процесуального права [10, с. 47]. В частині 1 статті 91 КПК України подія розглядається як категорія процесуального права, натомість в пункті 1 частини 1 статті 284 КПК України мова йде про матеріальне право. Відповідно, рішення із застосуванням саме цього пункту приймають у випадках, «коли встановлено відсутність суспільної небезпечності діяння, його передбаченості КК України, винності, караності та суб'єкта злочину» [10, с. 48].

З огляду на зазначене, не виникає сумнівів про важливість обов'язкового встановлення під час досудового розслідування події кримінального правопорушення.

Розглядаючи визначення події кримінального правопорушення у світлі статті 126¹ КК України щодо домашнього насильства, слід звернути увагу на декілька аспектів. Ця стаття з'явилася відносно не так давно, але вже встигла звернути на себе увагу як зі сторони фахівців, так і звичайних громадян. Багато хто вважає текст норми неповним або ж сформульованим недостатньо чітко, тому зараз є велика кількість досліджень в яких науковці пропонують можливі зміни та правки до статті[11, с.153]. Через ще не дуже великий термін існування наразі є проблема з практичним застосуванням, обсяг судової практики та наукових досліджень недостатній для повноцінного розкриття змісту всіх аспектів відповідної норми, у зв'язку з чим певні положення можуть тлумачитись по-різному та в подальшому додавати більше труднощів, ніж вносити ясність.

Відповідно до зазначеної статті КК України, під домашнім насильством мається на увазі умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Стаття містить в собі основні обставини відповідного кримінального правопорушення та не дає їх детальнішого тлумачення для кращого розуміння суті домашнього насильства, тому варто аналізувати цю статтю у поєднанні із Законом України «Про запобігання та протидію домашнього насильства» від 07.12.2017, № 2229-VIII[5], який допоможе детальніше проаналізувати складові події домашнього насильства, звернути увагу на законодавчу базу, а також приділити увагу працям науковців, які досліджували ці питання.

1.3. Зміст складових події кримінального правопорушення під час розслідування домашнього насильства

1.3.1. Час та місце вчинення кримінального правопорушення

В моєму розумінні, час – певна фізична величина, одна з координат події злочину, без якої саме існування події було б неможливим ні як поняття в правовій сфері, ні як звичайний термін в просторі –часі.

Наразі існує досить велика кількість теорій та підходів щодо визначення часу вчинення кримінального правопорушення, але, звичайно ж, це не означає, що всі вони застосовуються.

В своїй роботі В. І. Галаган та І. Ю. Саліхова проаналізували праці різних науковців щодо даного питання, з-поміж них варто відзначити думки, які містять в собі протилежні позиції, а саме аналіз визначення часу, для прикладу, у О. М. Медведєва та Ю. А. Пономаренко, який посилається на М. І. Блум, – яскравий приклад полярного бачення проблеми [10, с. 62]. Власне, така різноманітність – наслідок різного сприйняття злочинів з формальним та матеріальним складом. Відмінністю між ними є настання суспільно-небезпечних наслідків, які матеріальний склад злочину передбачає, а формальний – ні [10, с. 74–75]. Тобто в даній концепції побутує позиція, що часом злочину з формальним складом є саме мить вчинення дії чи утримання від неї, а матеріального – настання наслідків. На мою ж думку, такий поділ не досить доречний і недосконалий, адже час вчинення кримінального правопорушення розглядається тільки з двох полюсів, не беручи до уваги інші важливі фактори, які повинні бути розглянуті при його з'ясуванні: закінчений чи незакінчений злочин, триваючий чи продовжуваний, співучасть в злочині, – всі ці речі впливають на визначення часу вчинення кримінального правопорушення.

Тож, час як складову події, в розумінні кримінального процесу, можна визначити, як певний проміжок часу протягом якого особа вчиняла дію чи утримувалася від неї (бездіяльність). Він визначається залежно від додаткових ввідних та є важливою складовою для подальшого дослідження ситуацій та її правової оцінки. І вже залежно від певної ситуації буде встановлюватися проміжок, який і справді можна буде вважати «часом» саме в цьому конкретному випадку.

Наступною важливою складовою події кримінального правопорушення є місце його вчинення. Насправді, доволі важко уявити діяння яке б не мало свого відповідного місця у просторі, адже кожне діяння має певні рушії, які її характеризують. У кожній події, якщо не розглядати кримінальні правопорушення вже відповідно до кваліфікації, є свої унікальні ознаки/фактори/речі, які в подальшому допомагають у визначенні існування події та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Незалежно від масштабності та впливу на навколишнє середовище, діяння торкається певного фрагменту матеріального світу, і як злочинець залишає на поверхнях предметів візерунки відбитків пальців, так і певна дія чи й бездіяльність залишає по собі ідентифікуючий, саме її, слід у просторі.

Для більшості – місце вчинення злочину та місце події – це тотожні речі, але це хибне твердження. У літературі під час аналізу місця вчинення кримінального правопорушення акцентовано увагу на принциповій різниці між цими поняттями, адже

місце події є більш широким та всеосяжним поняттям, що охоплює місце підготовки до вчинення злочину, місце безпосереднього вчинення злочину, місце приховання слідів злочину та наслідки злочинного діяння. ...поняття «місце події» та «місце вчинення злочину» не завжди збігаються. Встановивши місце події, що є, наприклад, місцем настання наслідків злочину чи виявлення знарядь його вчинення або предметів злочинного зазіхання, слідчий має встановити й дослідити місце вчинення злочину в межах проведення огляду місця події [10, с. 84].

Тож, місце – це важлива складова, що розкриває одну з граней події. Так само, як і у відношенні до часу, подія не буде існувати без місця, адже всі складові є взаємопов'язаними: якщо виключається одне, то все інше не буде існувати також.

В законодавстві відсутнє визначення місця вчинення злочину та місця події, на відміну від часу вчинення злочину, який відповідно до частини 3 статті 4 КК України, є часом здійснення дії та бездіяльності. Тож доречно, з огляду на зазначене, охарактеризувати місце кримінального правопорушення як місце вчинення особою дій або бездіяльності, та погодитись здумкою, що «... дослідженню підлягає не лише місце вчинення кримінального правопорушення, а й місце події як категорія ширша з криміналістичної точки зору, що охоплює

місце готування до злочину, безпосереднього його вчинення, виявлення його слідів і знарядь, місце їх приховання тощо» [10, с. 92]. Таке сприйняття даного поняття дозволяє ширше зрозуміти його суть, звичайно, не виходячи за рамки розумного, але між тим, не залишатись обмеженими лише криміналістикою чи матеріальним правом.

Розглядаючи час та місце з точки зору події домашнього насильства одразу впадає в око певна неоднозначність та невизначеність даних складових саме у відношенні до цього кримінального правопорушення. Якщо, для прикладу, ми можемо з певною впевненістю розглядати способи як ті, що передбачені статтею Кодексу, то щодо цих двох складових постає більше питань, ніж відповідей, що нашою думкою, що їх визначення буде більшої мірою залежати від конкретної ситуації, а не від загальновизнаних орієнтирів.

Стаття 126¹ КК України визначає систематичність дій, що розглядаються як домашнє насильство. Тобто, це говорить про те, що злочин потрібно розглядати не з точки зору одиничного чи повторюваного, а такого, що повинен бути вчинений три і більше рази. Хоча, О. В. Степаненко, яка в своїй роботі апелює до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я» від 07.02.2003, №2[13], демонструє дещо іншу позицію, коли пропонує можливі правки до диспозиції статті, а саме розширене пояснення систематичності – «сукупність двох і більше насильницьких дій фізичного, психологічного або економічного характеру, якщо при цьому вони виражали певну тенденцію в поведінці винного щодо потерпілого або потерпілих» [14, с. 3]. Звертаючись до зазначеної постанови, авторка вдало, на мій погляд, характеризує якісний критерій систематичності, який полягає у внутрішній єдності та взаємозв'язку дій винного щодо потерпілої сторони, тобто існування єдиного зв'язку між неодноразовими діями суб'єкта злочину, проте з її розумінням кількісного критерію можна й не погодитись[14, с. 2] .

Значно більшою мірою мені імпонує думка, яку висловили у своїй праці О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, які визначили систематичність як

постійну повторюваність тотожних чи схожих дій (чи бездіяльності), кожна з яких сама по собі може створювати враження незначної, але в сукупності вони впливають на потер-пілу особу надзвичайно негативно, і інтенсивність цього впливу може залежати як від ступеню агресивності кожного окремого діяння, так і від їхньої кількості [15, с. 78].

У розумінні статті 126¹ КК України, систематичність варто розглядати як вчинення будь-якої форми насильства з наведених, тобто, фізичного, психологічного чи економічного, три і понад разів, відповідно, злочин можна вважати закінченим при вчиненні відповідних дій втретє [15, с. 78].

Часом вчинення даного кримінального правопорушення, беручи до уваги систематичність діяння, можна вважати весь період часу, протягом якого здійснювалося діяння, тобто не тільки моменти, коли вчинялася певна форма насильства, а й проміжки часу між ними та період, що передував першому епізодові кримінального правопорушення, адже ці часові проміжки можна розцінювати як підготовку чи приховування наслідків злочину. Відповідно, якщо дії систематично вчинялися протягом одного дня, часом буде визнано цей день, протягом години – відповідну годину. Проте, якщо розглядати це з точки зору, для прикладу, не фізичного, а психологічного та/чи економічного насильства, початком відліку часу вчинення кримінального правопорушення можна буде вважати перші спроби тиску на потерпілу особу, що доречно буде розглянути вже саме у розрізі способу вчинення домашнього насильства. Також, зазвичай, поєднуються всі три або ж дві форми насильства, тому початок часу, який буде характеризувати подію домашнього насильства буде визначатися залежно від конкретної ситуації на практиці, проте не варто виключати й застосування тільки однієї з форм насильства.

Диспозиція статті 126¹ КК України не визначає місця вчинення домашнього насильства, що спершу збиває з пантелику, але все ж потім приходить розуміння, що, насправді, місце не має значення для кваліфікації злочину. Це може бути абсолютно будь-яка територія, будь-то приміщення ліфта чи сквер біля будинку. Насправді, місце буде відігравати поставлену роль лише у взаємозв'язку з часом та способом, а також наявністю між особами конфлікту

зв'язків, зазначених в статті, тобто інших обставин події кримінального правопорушення.

Тобто, якщо розглядати здійснення домашнього насильства між подружжям чи колишнім подружжям, а також іншими особами, зазначеними в статті, то спільне місце проживання, яке спадає на думку, не є обов'язковою складовою. Адже багато пар чи родичів живуть окремо, тому, на перший погляд, місце втрачає свою вагу, як самостійна складова події. Звісно, воно повинне досліджуватись комплексно з часом, способом та іншими обставинами, фактично, місце має більше значення для криміналістики, але у поєднанні з процесом, визначення та дослідження місця події допомагає з визначенням часу, способу та інших обставин. Проте, це не означає, що місце події є неважливою складовою. Воно повинно бути обов'язково досліджене в будь-якому випадку, тому, доречніше сказати, що в контексті домашнього насильства просто немає якогось саме визначеного специфічного місця, що не зменшує його важливість для розслідування кримінального правопорушення.

1.3.2. Спосіб вчинення кримінального правопорушення

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є обов'язковою складовою предмета доказування, про що зазначено в пункті 1 частини 1 статті 91 КПК України.

Спосіб можна тлумачити як систему методів та прийомів, як алгоритм та сукупність вольових дій, вчинених задля здійснення поставленої мети, а також як використання певних засобів та знарядь [10, с. 99; 16, с. 37].

Розглядати це поняття потрібно не лише в фізичній площині, а й з урахуванням намірів, мотивів та мети, адже це взаємопов'язані речі. Щодо позиції системності способу вчинення, то досліджуючи питання визначення способу вчинення кримінального правопорушення, слід розуміти, що воно по суті є комплексним і включає в себе дії з підготування, вчинення та приховування злочину. Встановлення цих обставин як складових способу вчинення кримінального правопорушення забезпечить повне та комплексне

збирання доказів, їх оцінку для забезпечення швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування та притягнення винуватої особи до кримінальної відповідальності [10, с. 99–101]. У практичній діяльності під час розслідування кримінального правопорушення повинні бути досліджені всі складові способу задля досягнення максимального результату під час вирішення поставленої проблеми. Також варто додати, що спосіб слід розглядати системно, як з точки зору матеріального права, так і процесуального права та криміналістики.

Відповідно до тексту статті 126¹ КК України, способом вчинення домашнього насильства може бути фізичне, психологічне та економічне насильство. Як можна помітити, сексуального насильства в даному переліку немає, оскільки воно кваліфікується як окреме кримінальне порушення, що не охоплюється статтею 126¹ цього Кодексу [15, с. 71].

Основна проблема в тлумаченні способів вчинення цього злочину полягає в тому, що саме можна віднести до того чи іншого виду насильства.

Зокрема, відповідно до пункту 17 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017, № 2229-VIII, до проявів фізичного насильства можна віднести: ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. Тобто, фізичне насильство в контексті домашнього насильства включає в себе діяння, які зазвичай кваліфікують за окремими статтями Особливої частини КК України. Саме щодо цього й можуть виникати труднощі в кваліфікації цього кримінального правопорушення.

В своїй роботі О. В. Степаненко та Д. О. Колодін аналізують, як ця проблема вирішується судами на практиці й чи є єдність позицій у відповідних рішеннях та роблять висновок, що суди не дотримуються одного алгоритму вирішення даної проблеми, по-різному тлумачать дії, що охоплюють поняття

фізичного насильства. Зокрема, плутанина стається через ознаку систематичності діяння, тому суд може кваліфікувати, для прикладу, побої, які відбулися в одиничному випадку, за окремою статтею у сукупності зі статтею 126¹ КК України [17, с. 344].

У своїх міркуваннях О. Книженко, як і О. В. Степаненко та Д. О. Колодін, приходять до висновку, що у разі, «якщо діяння є більш суспільно небезпечним, ніж те, за яке встановлена відповідальність у ст. 126¹ КК України, потрібно проводити кваліфікацію за сукупністю злочинів. У протилежному випадку – достатньо за ст. 126¹ КК України», тобто кваліфікацію потрібно здійснювати з оглядом на порівняння санкцій [18, с. 50].

Тож, проблема фізичного насильства, як одного із способів подій домашнього насильства може полягати в правильній кваліфікації дій. Однак слід пам'ятати й про особливості проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення й доказування кожного способу вчинення цього кримінального правопорушення, про що буде йтися згодом. Правильна ж кваліфікація сприяє вірному віднесенню вчинених дій саме до фізичного насильства в контексті статті 126¹ КК України.

Психологічним насильством, відповідно до пункту 14 частини 1 статті 1 зазначеного Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», можна вважати: словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

О. І. Зінсу описує психологічне насильство через призму «дерева залежностей», тобто зацикленого кола залежності учасників насильства один від одного. «Провідним наслідком психологічного насильства стає залежність від думки інших людей, особливо близьких, чутливість до критики, відкладання рішень через побоювання помилитися, зазнати булінгу та чергового приниження» [19, с. 180], власне, на мою думку, психологічне насильство несе в

собі більш руйнівні наслідки ніж от фізичне – такі травми вилікувати набагато важче, ніж синці чи порізи . Хоча й побутує думка, що фізичне насильство є найтяжчою формою, адже воно завдає фізичних та психологічних страждань. Можна одночасно і погодитись, і не погодитись з такою позицією. Справа не в применшенні шкоди та наслідків фізичного насильства, справді, воно може залишати після себе проблеми як і з фізичним, так і з психічним здоров'ям. Але варто брати до уваги, що все певною мірою залежить від сприйняття ситуації потерпілим, який сам встановлює для себе межі «нормального» і сприймає все у відповідності з ними. Психологічне насильство, на мою думку, має більш руйнівний характер впливу на свідомість, психіку людини. Людина може бути психологічно сильною, щоб не «зламатися» від стусанів та травм, проте не втриматися від шквалу образ та маніпулювань.

Загалом, серед проявів психологічного насильства можна зазначити про наступні: приниження особистості, підбурювання до самогубства, постійну образливу критику, маніпулювання, контроль над життям жертви, ізолювання жертви від спілкування з друзями чи родиною, контроль над спілкуванням через прочитання особистої пошти і повідомлень у соцмережах, образу переконань, що мають цінність для особи, її віросповідання, національну, расову приналежність або походження, соціальний статус та інші [20, с. 82].

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк до психологічного насильства пропонують віднести також: шантаж, ізоляцію, монополізацію сприйняття, посилення тривіальних вимог(що у наслідку спотворюють відчуття провини), примушування до безглуздої і безцільної роботи, використання психоактивних речовин, зловживання процесуальними правами щодо членів колишньої сім'ї з боку одного із колишнього подружжя, а також інші дії, що можна розцінювати, як психологічне насильство [15, с. 72–73].

Ця форма способу домашнього насильства може існувати як самостійно, так і в поєднанні з двома іншими, але, на мою думку, саме вона приховує в собі найбільшу проблематичність як для жертви, так і для розслідування та доказування фактів вчинення саме такого виду насильства.

Останньою формою домашнього насильства, відповідно до статті 126¹ КК України, є економічне насильство. Оскільки, в статті немає пояснень до змісту цього поняття, ми знову звернемося до пункту 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який включає в економічне насильство умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

В таких випадках виникає питання доцільності розміщенні економічного насильства поряд з фізичним та психологічним, а також віднесення статті 126¹ КК України до розділу II відповідного Кодексу. Адже коли йдеться про економічне насильство, це одразу наводить на думку про те, що на відміну від інших форм насильства, тут безпосереднім об'єктом можуть розглядатися право власності, честь, воля, гідність особи, її громадянські права, а не життя та здоров'я [21, с. 113; 22, с. 104]. О. В. Степаненко та С. А. Хімченко пояснюють це тим, що, розглядаючи економічне насильство, слід в першу чергу тлумачити його саме як один із способів домашнього насильства в контексті статті Особливої частини КК України, а вже потім як економічне правопорушення: «будучи одним із видів насильства, економічне насильство призводить як до фізичних, так і психологічних страждань особи, а саме тому за наявності інших обов'язкових ознак домашнього насильства таке діяння особи має бути кримінально караним» [21, с. 114], що повною мірою виправдовує розміщення даної статті саме в розділі II. Проте, як і у випадку з попередніми формами насильства, у окремих ситуаціях діяння можуть кваліфікуватися не лише за статтею про домашнє насильство, а й в сукупності з іншими статтями КК України.

Оскільки, перелік діянь, що можна віднести до економічного насильства, не є вичерпним, відповідно, до нього можна включити й схожі за суттю прояви насильства [23, с. 20]. О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк пропонують включати в цей перелік, зокрема, відбирання в потерпілої особи всіх грошей, які

з'являються в неї, примушування її до звітування про витрату грошей та інше [15, с. 74].

Підсумовуючи щодо всіх способів, зазначених у статті 126¹ КК України, потрібно зазначити наступне. По-перше, доказування того чи іншого способу домашнього насильства є надзвичайно важливим етапом, що дозволяє зрозуміти не лише форму та прояв діяння, а певною мірою, цілі та мотиви вчинків злочинця. По-друге, як одна зі складових події кримінального правопорушення, спосіб допомагає краще зрозуміти час, місце та інші обставини та їхні взаємозв'язки. По-третє, як можна зрозуміти з аналізу кожного зі способів, вони не обмежуються текстом статті, а можуть мати й дещо інший вигляд. Також, способи можуть як поєднуватися, так і існувати окремо.

1.3.3. Інші обставини вчинення кримінального правопорушення

Іншим важливим питанням є визначення «інших обставин» у розумінні елемента події кримінального правопорушення, адже не зовсім зрозуміло, що саме можна віднести в цю категорію та як використовувати на практиці.

Зазначення та врахування інших обставин зустрічається не лише в статті 91 КПК України, але точних пояснень або ж вичерпного переліку, що саме туди віднесене, в законодавстві поки що немає. З однієї сторони – це створює труднощі в тлумаченні норм, а з іншої – в кожному випадку, де згадуються інші обставини, суть може відрізнитися залежно від конкретного кримінального правопорушення, за яким здійснюється провадження [10, с. 116].

Тож, попри відсутність чітких норм законодавства, а також неоднотайність думок науковців з цього приводу, інші обставини є важливою складовою події кримінального правопорушення як елемента предмета доказування, та повинні бути проаналізовані на тому ж рівні, що й час, місце та спосіб його вчинення.

Перш за все варто сказати, що певні складові статті 126¹ можна ідентифікувати як обставини, що обтяжують покарання, відповідно до статті 61 КК України, проте, як ми вже попередньо з'ясували на прикладі фізичного

насильства, перш за все їх потрібно розглядати саме як ті, що входять до визначення домашнього насильства. Тож, до інших обставин можна віднести відносини та зв'язки між учасниками події кримінального правопорушення, обстановку вчинення кримінального правопорушення, характер поведінки учасників, а також причинно-наслідковий зв'язок з наслідками [10, с. 116]. В межах розгляду інших обставин домашнього насильства існує потреба визначити зміст усіх термінів, що згадуються в статті 126¹ КК України.

Щоб дослідити характер поведінки учасників та відносини, що їх поєднують, слід визначити значення подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах (стаття 126¹ КК України).

Сімейний кодекс України сім'єю називає осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, проте в той же час, подружжя вважається сім'єю й тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно, про що зазначено в частині 2 статті 3 цього Кодексу [24]. В частині 4 вказаної статті йде мова про те, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Відповідно, подружжям можна назвати осіб, чоловіка та жінку, що перебувають у шлюбі, і колишнім подружжям вони стануть у разі розірвання відносин та розлучення.

Особами, з якими винний перебував або ж перебуває у сімейних відносинах, можна вважати осіб, які проживають однією сім'єю, проте без шлюбу. Однак, навіть не перебуваючи у шлюбі, між особами можуть виникати права та обов'язки подружжя, як зазначають О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк

якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю без шлюбу і мають спільні права та обов'язки сімейного характеру (утримання житла, зберігання і приготування їжі, ремонт, прибирання тощо), то в розумінні ст. 126¹ КК вони вважаються такими, що перебувають у *сімейних відносинах*. У таких саме сімейних відносинах можуть перебувати не лише подружжя, а й батьки та діти, баба та дід, онуки, брати та сестри, мачуха, вітчим, усиновлювачі та усиновлені, інші особи, які проживають однією сім'єю [15, с. 69].

Дещо складніша ситуація з особами, з якими винний має близькі відносини. Можна було б скористатися тлумаченням, яке міститься в пункті 3 статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014, №1700-VII, проте, воно більш близьке до визначення близьких родичів та членів сім'ї в пункті 1 частини 1 статті 3 КПК України, ніж до поняття близьких осіб у контексті домашнього насильства [25]. Погоджуючись з визначенням О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка, хоча воно й здається певною мірою обмеженим, що не можна назвати великим мінусом, адже поняття близьких осіб в іншому разі могло б тлумачитись занадто широко, близькими варто визначити осіб, що хоча і не перебувають у шлюбі, але мають відносини партнерського, романтичного та сексуального характеру, які можуть не проживати постійно разом та відповідно не мати прав та обов'язків сімейного характеру [15, с. 69].

Домашнє насильство відрізняється від інших злочинів проти життя та здоров'я характером відносин між винним та постраждалим, які ми розглянули раніше. Це можна віднести до інших обставин, але не в розумінні статусу потерпілого та злочинця, а особливості відносин, що між ними існують та впливові таких відносин на вчинення кримінального правопорушення. Адже, як ми можемо прослідкувати, велику роль грає саме морально-психологічна складова відносин, що виражається у довірі, відкритості, певною мірою й залежності чи прив'язаності, які можуть виникнути не лише між партнерами чи подружжям, а й між бабусею та онуками чи братом та сестрою. І це є найбільшою проблемою. Найчастіше, з огляду на вже встановлені взаємозв'язки, особи навіть не помічають, а інколи й не хочуть помічати, що стосунки перейшли межу дозволеного [26; 27].

Тож, характер відносин між особами є певним каталізатором діянь та має очевидний вплив на вчинення злочину та, як результат, настання відповідних наслідків, які, відповідно до статті 126¹ КК України, полягають у фізичних або психологічних стражданнях, розладах здоров'я, втраті працездатності, емоційній залежності або погіршенні якості життя потерпілої особи.

Під фізичними стражданням варто розуміти «фізичний біль, функціональний розлад організму, зміни в емоційно-вольовій сфері, інші

відхилення від звичайного стану здоров'я» [28, с. 171–172]. На відміну від розладів здоров'я, які, як зазначають О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, «слід розуміти як розлад фізичного здоров'я або психічний розлад – послідовно розвинутий хворобливий процес, безпосередньо обумовлений заподіянням тілесного ушкодження... завжди поєднується з втратою працездатності», фізичні страждання мають дещо іншу природу виникнення та більш схожі на психологічні страждання, ніж на розлади здоров'я [15, с.76].

Психологічні страждання найчастіше можуть проявляти себе у вигляді порушення самосприйняття, що призводить до викривлення оцінки та важливості власних дій, зниження рівня самооцінки та самоповаги, що сприяє послідовному знищенню та нівелюванню особою власної важливості [29]. Тобто, у постраждалої особи може виникнути переломний момент або ж криза у самоідентифікації, що призведе до її психологічних страждань.

Емоційна залежність що виникає між агресором та жертвою, є хворобливим станом психіки, що часто можна сплутати із закоханістю, ревнощами та іншими проявами романтичних відносин. Проте, емоційна залежність, як будь-яка інша, має за основу нездоровий характер відносин, де одна сторона сама приймає свій статус залежної, свідомо чи ні, та відповідно, сама вирішує, прийняти такий стан речей чи чинити супротив [30, с. 194].

Як зазначає Н. Довгань-Бочкова, «поняття якості життя охоплює показники, які стосуються як фізичного, психологічного, так і матеріального благополуччя людини»[30, с. 195], що говорить про те, що до погіршення якості життя потерпілої особи можна віднести досить великий перелік явищ, що стосуються кожної із зазначених сфер, а також зробити висновок, що саме погіршення якості життя пов'язане і певною мірою зумовлене наявністю всіх попередніх наслідків, зазначених в диспозиції статті 126¹ КК України .

* * *

Подія домашнього насильства та її складові мають провідне місце серед інших обставин предмета доказування.

Щодо домашнього насильства, то в силу особливостей, що зокрема полягають у взаємозв'язках між сторонами, психологічній складовій діяння та наслідків, систематичності дій, доказування складових події домашнього насильства допоможе обрати відповідні процесуальні дії та послідовність їх проведення задля дослідження інших обставин цього кримінального правопорушення і встановити наявність події домашнього насильства загалом.

РОЗДІЛ 2

ІНШІ ОБСТАВИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення

Дослідження обставин пов'язаних з особою правопорушника є одним з цікавих, але клопітких та часом деморалізуючих етапів дослідження предмету доказування щодо домашнього насильства. Винуватість особи, форма вини, мотив та мета.

Домашнє насильство - явище, яке отруєю здорове суспільство, породжує сумніви та шукає винних в особах жертв, а не правопорушників. Якби цинічно це не звучало, але якщо порівнювати його за умислом, то випадки, коли правопорушник розуміє природу своїх вчинків та наслідки від них, тобто діє умисно, - менш загрозливі для суспільства, ніж випадки, коли домашнє насильство є чимось побутовим та буденним, тим, що особа вчиняє замість ранкової кави і не вважає такі дії за насильство взагалі.

Досить часто можна почути такий вислів - «у всьому винна жертва», і мені дуже прикро, що він й досі існує. Багато хто в житті хоча б раз цікавився такою наукою, як віктимологія, яка насправді є дуже суперечливою та часом небезпечною для простого споживача, адже багато науковців цієї області прямим текстом можуть казати, що жертва винна в тому, що вона жертва. Доцільно погодитись з тим, що певні категорії осіб можуть наражати себе на небезпеку через рід своєї діяльності, в більшості - вони роблять це свідомо та з повним розумінням можливих наслідків. Але ж з іншої сторони, у зв'язці жертва-злочинець, існує сторона, яку «провокують». Простим прикладом буде випадок, коли дівчина йде вулицею, а до неї починає хтось домагатися. Причиною може виявитися навіть не одяг - коротка спідниця або відкритий верх, дівчина може бути схожа на колишню або просто бути «в смаку». Декілька

років тому, в Брюсселі проходила виставка під назвою «Чи це моя провина?», де був представлений одяг жертв зґвалтування. Там був загалом звичайний повсякденний одяг. Домашні штани та кофтина, зимова куртка та джинси, закрита сукня вільного крою[6].

Так само й щодо домашнього насильства. Подружнє життя чи просто близькі стосунки не повинні виходити на рівень, де хтось має право знецінювати чуже життя та вважати людину власністю, якою можна розпоряджатися, як меблями.

Дослідження особи обвинуваченого важливе. Воно дає зрозуміти, що відбувається в голові таких людей, що ними керує та мотивує, щоб в подальшому змогти віднайти діючі шляхи попередження та в ідеалі - усунення таких речей з нашого життя.

Особа правопорушника є важливим елементом предмету доказування, адже без обвинуваченого не буде події, а без події не буде обвинуваченого. Тож, обов'язково потрібно проаналізувати чи має вона ознаки суб'єкта правопорушення, а також - форму вини, мету та мотив.

2.1.1. Характеристика суб'єкту кримінального правопорушення

Стаття 18 КК України у частині 1 визначає, що суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. За загальним правилом, відповідальність за вчинення домашнього насильства буде наставати з шістнадцяти років, оскільки інше не визначено.

Декілька слів можна приділити статусу осудності особи. Відповідно до тексту статті 19 КК України, осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними, а неосудною - коли особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або

іншого хворобливого стану психіки. Існує також обмежена осудність, поняття якої визначено статтею 20 Кодексу. Основні відмінності між неосудністю та обмеженою осудністю в причинах такого стану і відповідно в тому, чи буде людина нести покарання за свої дії, які вона здійснила перебуваючи в такому стані. Обмежена осудність стосується психічного розладу, коли особа не могла керувати своїми діями певної мірою, а не повністю, тобто головною відмінністю є тяжкість та інтенсивність психічного захворювання та його вплив на усвідомлення своїх дій особою, що такі дії вчиняє[32].

В контексті домашнього насильства можна зустріти випадки, коли один з членів сім'ї або ж просто близька людина має певні психічні розлади. В більшості - це все ж член родини і через те, що він має певні особливості, за ним хтось доглядає і, скоріше за все, це інший член цієї родини. Такі дорослі чи підлітки можуть вчиняти домашнє насильство і не усвідомлювати та не контролювати свої дії по відношенню до близьких їм людей. В таких випадках ці особи будуть неосудними. Особи, які ж могли усвідомлювати власні дії, але не повною мірою, будуть обмежено осудними.

Як вже розглядалося раніше, стаття 126¹ КК України стосується доволі широкого кола людей, які могли б бути сторонами конфлікту. Але все ж таки вони мають відмінність, яка характеризується особливістю взаємозв'язків між кривдником та потерпілим. З цього ми можемо зробити висновок, що суб'єкт кримінального правопорушення може бути спеціальним.

Досліджуючи судову практику щодо питання домашнього насильства, можна відзначити хто саме і щодо кого саме здійснював дане кримінальне правопорушення та отримати доволі невтішні дані. Частіше за все насильство вчинялося до батьків, зокрема матері, партнерів, що мешкають у цивільному шлюбі та колишніх членів подружжя, рідше - батьків іншого з подружжя, дітей, мачухи чи вітчима. Тобто, можна дійти висновку, що суб'єкт все ж таки спеціальний, оскільки становить тільки коло визначених статтею осіб, хоча воно і є досить широким.

Також, логічно, що суб'єктом домашнього насильства може бути лише фізична, а не юридична особа, власне тому і не розглядається п.7 ч.1 ст. 126¹ КК України.

2.1.2. Форма вини та її місце серед елементів предмету доказування

Цей пункт, насправді, є досить суперечливим, оскільки існують різні думки щодо того, яка сама форма вини визначається у вчиненні домашнього насильства.

Перш за все, варто сказати, що вина - це є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності, що визначено у статті 23 КК України. Основна проблема полягає в тому, що у більшості випадків правопорушник може вчиняти домашнє насильство рік за роком, день за днем і навіть не здогадуватися, що це власне і є домашнє насильство, бо такі дії можуть входити в межі нормальності як для нього, так і для потерпілої сторони. Абсурдно, що часом хтось повинен пояснювати жертві, що коли її б'ють, то це не може бути нормальним, але на жаль такі випадки не рідкість. Для декого домашнє насильство це побут, що ускладнює розгляд та визначення їх ставлення до вчинених дій.

Розпочнемо з умислу. Існує дві форми - прямий та непрямий умисел, що закріплено в статті 24 КК України. Прямий умисел легко знаходить своє підтвердження у всіх трьох способах домашнього насильства. Фізичне - особа може залишати синці на тілі потерпілої сторони, щоб принизити її, або ж завдавати легких тілесних ушкоджень, якщо та відмовляється виконувати її побажання та чинить супротив діям кривдника. Варто зазначити, що вина тісно пов'язана з метою та мотивом, які будуть розглянуті більш детально у наступному підрозділі. Психологічне - постійні образи, цькування та залякування, щоб довести свою правоту, панівне становище або ж змусити щось робити проти волі, тобто, психологічний примус, в більшості випадків правопорушник може бути впевненим в тому, які саме наслідки це за собою несе і вправно цим користуватися. Економічне - обмежити доступ до грошей чи

майна, щоб особа стала більш залежною від суб'єкта кримінального правопорушення. Тобто, визначення форми вини як прямого умислу щодо вчинення домашнього насильства в певних випадках - очевидне та логічне.

Щодо непрямого умислу, то тут існують певні суперечності. У своєму дослідженні С.В. Березняк та М.А. Сальнікова визначають тільки прямий умисел, але не коментують чому саме їхня думка зупинилась в його межах[33, с.34]. Так само вказує тільки форму прямого умислу О.С. Бондаренко, а от К.А. Євсєєнкова розрізняє форму вини щодо наслідків і діяння, де стверджує, що «суб'єктивна сторона виражається прямим умислом щодо діяння, а також прямим або непрямим умислом до наслідків»[34, с.102; 35, с.205]. В свою чергу, О.О. Дудоров та М. І. Хавронюк зазначають, що «суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямим умислом до діяння і до наслідків»[15, с. 78].

Потрібно розібрати чи може існувати непрямий умисел щодо кожного із способів вчинення домашнього насильства. В цьому випадку особа повинна усвідомлювати свої дії, передбачати наслідки, але не бажати їх.

Змоделюємо ситуацію, коли матір за кожну помилку дитини наносить їй удари ремнем. Вона повністю усвідомлює свої дії та те, що вони роблять боляче, вона розуміє, що лякає цим дитину і залякує її морально, адже на це і спрямовані такі акти агресії - довести через силу, що дитина зробила помилку в очах батьків, хоча це може бути і не так. Тобто жінка усвідомлює, що може налякати дитину такими діями, та має надію, що це викличе сліпу повагу до її авторитету. Хоч батьки зазвичай і мислять більш приземлистими категоріями щодо наслідків, та вважають, що дитина, можливо, буде боятися їх та не робити деякі «заборонені» дії, - це все відноситься до можливих психологічних дитячих травм, які можуть заважати людині жити в майбутньому. Батьки не хочуть зламати дитині життя, але усвідомлюють, що «ламають» в ній щось на їх думку «неправильне». Проте, що тут не варто і не доцільно розмежовувати форму вини щодо дій та наслідків, та визначити що в цій ситуації існує непрямий умисел. Хоча, інколи такі випадки можуть підходити під необережність у формі самовпевненості, але домашнє насильство не передбачає

такої форми вини як необережність. Загалом, варто погодитись з позицією вищевказаних О. О. Дудорова та М. І. Хавронюка.

Але, яка форми вини тоді буде в іншій ситуації. Трапляються випадки, коли в релігійних сім'ях дітей та інших членів родини обмежують дуже жорсткими рамками того, що їм можна роботи. Ситуація виходить за межі, коли батьки просто не дозволяють гуляти далеко від дому чи повертатись до дев'ятої вечора. Мова йде про радикальне обмеження права пересування, ідеологію того, що приватного життя не існує, а також часто це контроль над репродуктивними правами близьких осіб. В більшості випадків немає навіть розуміння наслідків, а лише сліпе продукування нових заборон, оскільки всі вони йдуть на благо. Такі «традиції» існують не лише в релігійних сім'ях, а й просто між консервативними людьми, де така поведінка толерується. Ці особи не вважають свої дії суспільно небезпечними, а тим більше - не замислюються про наслідки. Чи буде це взагалі умислом, адже повинна бути присутньою інтелектуальна складова та розуміння власних дій.

Текст статті 126¹ КК України прямо говорить про наявність умислу, і якщо з фізичним та економічним насильством це працює, то щодо умислу в психологічному насильстві виникають запитання.

В своїй статті І. І Зуєва та В. М. Приступ зазначають, що

Суб'єктивна сторона характеризується умислом. Окрім того законодавець підкреслив, що для наявності складу злочину умисел повинен бути систематичним. Ознака «систематичність» характеризує діяння як таке, що було вчинено три і більше разів. Окрім того, всі вчинені діяння повинні бути тотожними та об'єднані спільним умислом [36, с.231].

Доволі логічно, що систематичність є ознакою умислу, але все ж таки, чи може існувати форма вини у вигляді необережності, попри те, що у статті визначено умисел, - не зовсім зрозуміло. Пояснень у літературі щодо цього питання немає можливості знайти, але очевидно, що у розрізі психологічного насильства є ймовірність існування саме необережності, якщо розглядати такі випадки з точки зору усвідомлення небезпечності цих дій самими правопорушниками, коли людина роками з дня в день чинить психологічний тиск, бо вважає це нормальною практикою, важко сказати про умисел, бо хоч

самі її дії і можуть бути умисними, адже це її пряме волевиявлення, то її ставлення до них можна назвати словами «побутовість та нормальність».

Т.О.Перцева та В.В.Огоренко у своїй праці наводять приклад здійснення психологічного насильства у вигляді маніпуляцій[37, с.14].

Саме за допомогою маніпуляцій один партнер підкорює собі плани, бажання та почуття іншого партнера, фактично, отримуючи над ним повний контроль. Зазвичай маніпулювання здійснюється прихованими засобами, за допомогою психологічних маневрів, що виражається у навмисному посиленні власної значущості, самосхваленні.< ...>Саме така реакція і очікується, саме вона і використовується для подальшого приниження та формування у партнера відчуття провини[37, с.14].

Стверджувати, що маніпуляція завжди є свідомою, на мою думку, - неможливо. Якщо особа росла та виховувалась в досить «токсичному» середовищі, то її маніпулятивна поведінка буде частиною особистості, яка тим не менш може виражатися у проявах домашнього насильства.

Тож, можна зазначити, що повністю охопити всі ситуації, коли очевидно існує домашнє насильство вже тривалий час, але його важко визнати умисним, і чи може домашнє насильство існувати у межах змішаної форми вини, але не тільки умислу, - стаття Кодексу не може.

2.1.3. Мотив та мета вчинення кримінального правопорушення

Якщо запитати людей чи є якась різниця між цими поняттями, то, більшість відповість, що є, але не зможе її пояснити, для інших - це все буде стосуватися причин та відповідати на питання «чому?», що по-суті вірно, але все ж потребує розмежування.

Вина, мотив та мета - тісно пов'язані між собою речі, адже мотив та мета в подальшому впливають на наявність та форму вини. Тобто, в залежності від мотиву та мети індивідуалізується форма вини правопорушника[38].

Мотив можна описати, як усвідомлене спонукання до вчинення особою певних дій, те, чим така особа керується, фактично - первопричина протиправної поведінки. Мета - результат, якого правопорушник прагне досягти. Мотив та мета можуть по різному співвідноситись щодо різних

категорій злочинів, тому повинні розглядатись та досліджуватись індивідуально щодо кожного з них.(2)

М.В.Фоменко, аналізуючи практику щодо цього питання, виокремлює три напрямки кримінально-правового значення мотиву[38, с.45]

В першому, мотив - «це усвідомлена потреба, спонукання, задоволення», такої думки для прикладу дотримуються А. І. Рарог та Д. П. Котов[38, с.45]. Відповідно до такого підходу, мотив це певне спонукання до дій на свідомому або ж несвідому рівнях, яке має на меті отримати від таких дій задоволення певних потреб[38, с.45; 39-40]. Практично мова йде про систему потреб та цінностей людини, як першопричину виникнення бажання вчинити злочинну дію. Такий підхід доволі життєздатний щодо домашнього насильства, адже в більшості випадків першопричина значно може відрізнитися від поверхневого аналізу мотиву та базуватися на основних потребах людини. Особа хоче отримати певний вид задоволення, але обирає для цього шлях домашнього насильства.

Досліджуючи судову практику певний період часу тому, мною був прочитаний один випадок, який більше обурило ніж здивувало. На жаль, не вдалося віднайти це рішення, через непрацездатність Реєстру, щоб зазначити номер та суд. Це була справа про домашнє насильство у вигляді фізичного та психологічного способу здійснення, була не дуже серйозна бійка та лайка, дії відбувались у маленькому містечку. На питання «чому чоловік це здійснив щодо власної дружини на очах малолітніх людей?» обвинувачений відповів, що після тяжкої роботи мав поганий настрій. Це були всі його пояснення, і в цьому ж випадку, в нього була впевненість, що такі пояснення дають йому мандат на здійснення домашнього насильства. Не знаю, наскільки вірно можна визначити мотив та мету в такому випадку, оскільки суд не зазначав в своєму рішенні ці складові, але, можливо, їх, мотив та мету, можна назвати тотожними, а саме - бажання скинути стрес та продемонструвати свій авторитет вдома, оскільки, скоріше за все, на роботі цього зробити не вдалось. В цьому випадку можна сказати, що обвинувачений мав на меті отримати певний вид задоволення на

психоемоційному рівні шляхом того, що він переніс свою злість на іншу людину і таким чином задовольнив свої потреби щодо комфорту.

Напрямок номер два «характеризується зіставленням мотиву з емоційним станом особи»[38, с.45] М.В.Фоменко в праці цитує Б. В. Харазішвілі, який визначає мотив як «емоційний стан особи, який виражається у прояві волі, пов'язаної з розумінням необхідності цієї поведінки і бажанням її здійснення»[38, с.45; 41, с.27]. Таку точку зору можна розтлумачити як те, що емоції супроводжують обвинувачено як до, так і під час та після вчинення кримінального правопорушення, тобто існує певний емоційний фон, який не є першопричиною, але при цьому ж емоції є певною рушійною силою до дій. Можна проілюструвати це ситуацією, коли жінку звільнили з роботи, вона в розпачі та відчуває злість на керівництво, прийшла додому де накричала та дала стусанів дитині за погану оцінку. Злість просто надала емоційного забарвлення та приспала совість жінки, а першопричиною було саме звільнення та безнадійність ситуації.

Третій напрямок, на мою думку, має певну відірваність від життя та реалій. Його умовно можна поділити на дві основні течії. В найбільш радикальній існування мотиву та мотивації заперечується, в аргументації такої позиції авторка посилається на Х. Хекхаузена[38, с.46; 42, с.90]. Фактично, така теорія заперечує причинно-наслідкові зв'язки між мотивом та діями чи бездіяльністю, тому що, на думку прихильників даного підходу - мотив це надто ефемерне явище, існування якого треба ставити під сумнів. Інша течія не така категорична та не заперечує існування мотиву, але разом з тим, надає кримінально-правове визначення лише меті. Саме такої думки дотримується Ю. В. Орлов., про що і зазначає М.В.Фоменко, і варто погодитися з коментарем Пані Фоменко, що такими діями деякі автори просто зміщують увагу з мотиву на мету[38, с.46; 43]. Справді, інколи, через певну невизначеність та складність аналізу дій обвинуваченого складно визначити мотив його вчинку, але труднощі такого роду не повинні ставати на шляху до встановлення справедливості.

Тож, можна зробити висновок, що попри певну невизначеність та зрозумілість мети, як більш точного поняття, яке має більш явну вираженість,

визначення мотиву залишається актуальною темою для обговорення та породжує багато питань про те, що саме можна рахувати за мотив взагалі і чи потрібно його встановлювати.

Найкраще зрозуміти різницю між мотивом та метою, а вона, на мою думку все ж існує, та випадки, коли вони практично означають тотожні речі можна на ілюстративних прикладах, які можуть бути знайомі кожному з нас якщо не з життя оточення, то з кінематографу та літератури. Насправді, перегляд чи прочитання творів мистецтва, коли людина вмикає логічне мислення та аналізує події, а не просто споживає продукт, - є дуже гарним тренажером для розвитку критичного мислення, особливо, для людей, що пов'язують своє життя з правом у будь-якому з проявів.

Ситуація перша: чоловік через ревності забороняє дружині ходити на прогулянки з подружками або товаришувати з іншими чоловіками, ревності будуть мотивом таких дій, а обмеження свободи партнерки - наслідками та безпосередньою метою. Але якщо зазирнути глибше за «ревності», можна зрозуміти, що мотивом якраз таки було підсвідоме бажання обмежити свободу дружини, власне, це і стало наслідками даної поведінки. А метою була саме заборона на спілкування. Тобто, дії чоловіка можуть характеризуватися прямим умислом.

Інший випадок, коли син вимагає в матері-пенсіонерки її кошти, але чинячи систематичний психологічний тиск спричиняє психічний розлад у вигляді депресії. Метою є насильницьке отримання пенсії, мотивом може бути досить широкий спектр обставин до яких можна віднести - безробіття, борги та пияцтво на загальному фоні. Ці дії можна визначити як прямий умисел. Щодо набутої депресії матері, на мою думку, це непрямий умисел щодо такої форми наслідків від дій правопорушника. Чинячи психологічний тиск на власну матір, чоловік повинен був усвідомлювати небезпеку таких дій по відношенню до людини пенсійного віку і передбачати наслідки від особистих образ та погіршення взаємостосунків, оскільки мати є у групі ризику через поважний вік.

Іноді певна мета може бути лише проміжною. Так стається, коли особа припускає настання певних наслідків/результатів на шляху здійснення основної

мети її дій. Для прикладу, коли чоловік має на меті створити фінансовий контроль та повну фінансову залежність жінки від його власних ресурсів, щоб контролювати її життя, то відмова дружини від роботи може бути лише проміжною метою, оскільки в неї можуть бути ще власні заощадження. Також, коли жінка шляхом маніпулювань бажає довести свою панівну позицію в стосунках, то кожна поступка партнера буде проміжною метою та кроком до здійснення основної цілі. В таких випадках можна вести мову про непрямий умисел щодо таких проміжних ланок «великої мети».

Для кожного зі способів вчинення домашнього насильства може бути як індивідуальні мотив та мета, так і однакові. Якщо досліджувати судову практику, то у більшості випадків буде зазначено психологічне насильство, де в 30% з них буде примітка фізичного насильства і тільки деколи - економічне насильство. Тобто, попри різні способи досягнення мотив та мета у таких випадках будуть спільними.

Дані складові важливі не тільки для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, а й для дослідження причин виникнення домашнього насильства в суспільстві та відповідно - шляхів його подолання та попередження.

2.2. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат

2.2.1. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням

Відповідно до п.3 ч.1 ст. 126¹ КК України наступним елементом предмету доказування є вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат.

В кримінальному праві можна говорити про існування фізичної, моральної та майнової шкоди, про що зазначено в ч.1 ст. 55 КПК України. Варто зазначити, що моральна та майнова шкода буде відшкодовуватись у разі

пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні відповідно до положень статті 128 КПК України.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в статті 30 визначає, що особі, яка має право на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, завданих внаслідок домашнього насильства, моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром[44].

Оскільки порядок відшкодування шкоди регулюється загалом Цивільним кодексом України, то варто розглядати кожен з видів шкоди аналізуючи також норми цього Закону.

Розпочнемо з майнової шкоди. Перше питання, яке виникає, це чи можлива взагалі майнова шкода щодо вчинення домашнього насильства, адже мова, в першу чергу, йде саме про шкоду, яку отримала потерпіла особа.

Насправді, майнова шкода у справах щодо домашнього насильства не буде рідкістю, адже варто зазначити, що майнова шкода тісно пов'язана з місцем події кримінального правопорушення та, власне, може бути однією з ознак за якою таке місце можливо буде визначити. Зламани меблі, розтрощений посуд, обірвані фіранки. Всі ці явища можуть бути супутнім виявом агресії під час вчинення домашнього насильства. І, насправді, це доволі поверхневі приклади матеріальної шкоди. Кривдник може пошкоджувати, знищувати чи конфісковувати речі особистого вжитку, техніку, гроші та документи вчиняючи при цьому будь-який з проявів домашнього насильства, фізичний, психологічний чи економічний.

Згідно зі статтею 1166 ЦК України, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала і мені здається, що визначити домашнє насильство як правомірні дії(ч.4 ст.1166 ЦКУ) в такому разі досить проблематично. Хоча, не можна виключати ймовірності того, що особа, яка завдала шкоди, може бути звільнена від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини(ч.3 ст.1166 ЦКУ). Мені здається, що потерпіла

сторона може дещо перебільшувати або ж зовсім інсценувати наявність майнової шкоди. Для прикладу наявність моральної шкоди досить проблематично доводити, але майнову шкоду, якщо вона все ж є - довести легше, адже вона стосується предметів матеріального світу. В ситуації, де чоловік в стані алкогольного сп'яніння вчиняє домашнє насильство і в подальшому не пам'ятає, що саме відбувається, дружина, керуючись корисливими мотивами, може вирішити дещо збільшити гармидер в кімнаті - місця їхньої сварки. Така ситуація цілком можлива та має право на життя, але довести, що чоловік не вчиняв матеріальної шкоди буде надзвичайно складно в такому випадку, хоча, між тим ЦК України, стаття 1193, зазначено існування норми, яка зазначає, що шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується.

Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди визначені в статті 22 ЦК України. Загалом, особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування, при цьому, збитки визначаються як втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). На вимогу потерпілої особи, шкода може відшкодовуватися в натурі.

Досліджуючи судову практику мені жодного разу не зустрічались згадки про відшкодування матеріальної шкоди. Якщо син приходить додому і трощить матері хату, то логічно, що певна майнова шкода повинна й бути. Сподіваюсь, що просто в тому об'ємі справ, що були переглянуті, просто не зустрілись випадки відшкодування майнової шкоди.

Моральна та фізична шкода передбаченні у тексті статті 126¹ КК України, як наслідки, що виражаються у фізичних або психологічних стражданнях, розладах здоров'я, втрачаю працездатності, емоційною залежності або погіршенням якості життя потерпілої особи. Останнє з переліку, на мою думку, може стосуватися і матеріальної шкоди також.

Отже, відповідно до статті 1167 ЦК України, моральна шкода, завдана фізичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, визначених цим Законом. Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної особи. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Все це зазначено у статті 23 ЦК України. Також, визначення моральної шкоди міститься в постанові Пленуму Верховного Суду України N 4 від 31.03.95 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Відповідно, під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків(п.3 Постанови)[45].

Практично, весь об'єм випадків визначених як моральна шкода входить в поняття наслідків, які зазначені в диспозиції статті 126¹ КК України, з чого можна зробити висновок, що компенсація моральної шкоди повинна відслідковуватися в кожній з судових справ. Але, судова практика показує, що це далеко не так. Взагалі питання визнання моральної шкоди саме потерпілою особою є надзвичайно проблематичним, загалом, як і визнання матеріальної шкоди. В судовій практиці, навіть попри пряму наявність та очевидність моральної шкоди, сторони укладають угоду про примирення, яке виключає вимогу змінити розмір відшкодування шкоди. Найчастіше, потерпіла сторона, як для прикладу в рішенні №227/3461/21 Добропільського міськрайонного суду Донецької області, ініціює підписання угоди про примирення і на цьому все закінчується, адже вона стверджує, що

...вона є рідною бабусею обвинуваченого, з яким вона на сьогоднішній день примирилася, про що 00.00.2021 року було укладено угоду про примирення, претензій до обвинуваченого не має, просить затвердити угоду про примирення та призначити обвинуваченому узгоджене покарання...[46]

Важко повірити, що у випадках вчинення домашнього насильства може існувати таке поняття, як «примирилася та претензій не має», адже важливою ознакою домашнього насильства є систематичність. Кривдник систематично вчиняє дії, що несуть за собою шкоду. Аналізуючи судові справи неможливо дізнатись, що саме відбувалося поза судовим процесом та як контактували та вирішували проблему самі ж сторони конфлікту. Якщо звертатися до проблем, які часто висвітлюються в суспільстві, то можна дійти висновку, що в багатьох випадках потерпіла сторона підписує угоду про примирення або під тиском родичів, або під тиском суспільства, або власного сумління. Психологія домашнього насильства дуже складна саме через те, що потерпіла сторона часто може виправдовувати злочини, що вчинив кривдник, через наявні тісні стосунки, суспільну думку або ж просто в силу того, що жертва залежна від злочинця - психологічно чи економічно. Тож, відсутність претензій стає зрозумілою в таких випадках.

Щодо розміру компенсації, то як вже було зазначено, на це впливає багато факторів, але найскладнішим є те, що треба довести наявність моральної

шкоди, особливо, коли відсутня фізична шкода. Але, в світлі статті 126¹ КК України наявність наслідків у вигляді моральної та фізичної шкоди передбачена самою ж статтею Кодексу, тобто шкода є однією з ознак за якими домашнє насильства кваліфікують як домашнє насильство. Тож уваги потребують такі фактори, як ступінь впливу таких наслідків на життя потерпілої сторони та межі їх серйозності, що може репрезентуватись як медичними висновками, так і свідченнями свідків[47].

Фізична шкода, за яку теж можлива компенсація як за моральну шкоду, оскільки фізичний біль в будь-якому випадку викликає певні фізичні та моральні переживання, проте, дещо все ж відрізняється від моральної шкоди. Моральна/психологічна травма може існувати без фізичної шкоди, а фізична шкода - ні. Так, в рішенні № 614/349/17 Борівського районного суду Харківської області суд зазначає

Фізичні страждання - це фізичний біль, функціональний розлад організму, зміни в емоційно-вольовій сфері, інші відхилення від звичайного стану здоров'я, які є наслідком дій (бездіяльності), що посягають на немайнові блага або майнові права громадянина.<...>Глибина переживань, викликаних ушкодженням здоров'я, ставиться в залежність від самої особи, тому призначення компенсації моральної шкоди полягає і в тому, аби певною мірою відновити втрату щастя особи і можливості насолоджуватись життям на цей час і в майбутньому[48].

Тобто, навіть суди в більшості не розмежовують компенсацію за моральну та фізичну шкоду, але разом з ним, в ЦК України існує параграф 2 Глави 82 щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, в якій власне говориться про інше ушкодження здоров'я, а оскільки моральні страждання розглянуті в попередній главі, то буде логічним думати саме про тілесні ушкодження. Відповідно до Правил судово-медичного визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом №6 Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р., тілесні ушкодження - це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів - фізичних, хімічних, біологічних, психічних[49]. До переліку також входять і душевні хвороби, адже вони впливають на психоемоційний стан особи та відповідно рівень її життя.

Найчастіше під відшкодуванням фізичної шкоди йдеться про відшкодування потерпілому заробітку (доходу), втраченого ним внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також відшкодування додаткових витрати, викликаних необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо (ст.1195 ЦКУ).

2.2.2. Процесуальні витрати

Питання регулювання процесуальних витрат більшою мірою визначено в законодавстві України.

Відповідно до статті 118 КПК України, процесуальними витратами є витрати на правову допомогу, витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, а також - витрати, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів, виготовленням дублікатів і копій документів. Суд, враховуючи майновий стан особи (обвинуваченого, потерпілого), за власною ініціативою або за її клопотанням має право своєю ухвалою зменшити розмір належних до сплати процесуальних витрат чи звільнити від їх оплати повністю або частково, чи відстрочити або розстрочити сплату процесуальних витрат на визначений строк(ст.119 КПК України).

Загалом, згідно з статтею 124 КПК України, у разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати. За відсутності в обвинуваченого коштів, достатніх для відшкодування зазначених витрат, вони компенсуються потерпілому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта.

У більшості судових справ, що мені зустрічалися єдиною процесуальною витратою були кошти на залучення експертів від сторони обвинувачення. Але загалом, такими витратами можуть бути кошти на залучення сторонами експертів та відповідно - проведення експертиз, на правову допомогу, виклик свідків, залучення перекладачів та інше. Як вже зазначалось, найважливішим моментом є документування та фіксація таких витрат, адже якщо потерпіла, для прикладу, ініціювала повторне медичне обстеження в ході судово-медичної експертизи або ж вирішила залучити інших/додаткових експертів, вона повинна відповідально ставитися та дотримуватися процесуальних вимог, що зазначені в законодавстві.

2.3. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а також - виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження

2.3.1. Обставини, що характеризують особу обвинуваченого

Відповідно до п.4 с.1 ст. 126¹ КК України, доказуванню підлягають також обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Обставинами, які характеризують особу обвинуваченого можна назвати певні соціальні та психологічні характеристики його особистості, до них можна віднести майновий та сімейний стан, наявність освіти чи стоїть обвинувачений на обліках в поліції та інше.

Досліджуючи вітчизняну судову практику можна виділити декілька головних аспектів, які б стосувалися особистості обвинуваченого. Якщо йти логічним маршрутом розвитку людини, то варто почати з такої характеристики, як освіта. Так, з однієї сторони, не зовсім правильно дискримінувати особу за тим, яка в неї освіта, середня чи вища, але з іншою - багато аспектів життя

людини залежить від навичок здобутих під час навчання. Іншими словами, освіта повинна не тільки надавати певні знання з базових дисциплін, комунікативні та соціальні навички, а й розвивати в людях критичне мислення та базову правову грамотність. Моя думка є доволі суб'єктивною до нової шкільної програми, що розрахована на 12 років, але зазначу, що моя позиція є критичною та негативною. Краще звернути увагу на такий шкільний предмет, як «Правознавство», який зазвичай вивчається в старших класах. Мій особистий досвід свідчить про те, що і минула, і сучасна програма даного предмету - мають мало спільного з реальністю, адже вивчають право доволі поверхнево та без мети зацікавити школярів. В цьому є велика проблема. Правова обізнаність людини починається не з школи, але саме в школі вона повинна набути якоїсь визначеної форми. Звичайно, дуже багато всього залежить від викладача, адже він може створити атмосферу в якій діти захочуть цікавитись правом самостійно, але - це рідкість, оскільки в більшості шкіл, правознавство це щось на кшталт астрономії, тобто не надто важлива дисципліна. Старша школа це вже практично доросле життя і бачити, як діти не розуміють свої основні права та обов'язки, не розуміють важливості законів та діяльності певних органів, - доволі сумно. Вже зазначалося про це раніше, але повторюсь, що в час, коли була запроваджена норма втілена в статті 126¹ КК України люди висміювали її існування саме через те, що вони навіть не розібрались як саме вона працює. Освіта та навички, які вона дає - надзвичайно важлива складова нашого життя.

Але, виходячи з судової практики, де зазвичай зазначають рівень освіти обвинуваченого, можна визначити, що в більшості обвинувачених буде повна середня освіта або ж професійно-технічна освіта, в маленькій кількості людей буде вища освіта та неповна середня освіта, і десь про третину може не бути зазначено таких даних, як рівень освіти взагалі. Варто зазначити, що більшість судових справ, що зустрічаються в реєстрі, відбуваються в маленьких містечках та селах, де вища освіта у населення, на жаль, не надто поширене явище, тож такі показники не можна брати за константу залежності вчинення домашнього насильства від рівня освіти. З місць проходження навчання, якщо особа ще й

досі там навчається, можна отримати характеристику щодо її персональних якостей та поведінки в соціумі.

Наступна сфера життя - працевлаштування. Наявність роботи та дохід прямо впливає на майновий стан особи і у багатьох випадках на мотив чи мету кримінального правопорушення. Але, навести навіть якісь приблизні дані щодо працевлаштування та рівня доходу обвинувачено, попри зазначення таких даних в судових рішеннях, на мою думку - практично неможливо, оскільки ми не можемо знати точно чи часом не працює особа просто без офіційного працевлаштування. Тому стверджувати про рівень доходу та працевлаштування - проблематично. В будь-якому разі, це та обставина яке потребує детального дослідження, адже часто саме відсутність певних матеріальних благ стає однією з причин існування домашнього насильства.

Часто в судових справах згадуються такі характеристики, як

<...>ОСОБА_1 відповідно до відомостей старости Браїлівського старостинського округу негативно характеризується за місцем проживання, неодноразово надходили усні скарги на ОСОБА_1 від його дружини, зловживає алкогольними напоями та веде аморальний спосіб життя, на диспансерному обліку у лікаря-нарколога та лікаря-психіатра обвинувачений не перебуває, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався, тобто раніше не судимий[50].

Тобто, додатково звертають увагу на характеристику особи його оточенням та можливими представниками місцевої влади.

На жаль, у більшості випадків судових рішень в обвинуваченого вже наявне притягнення до адміністративної відповідальності щодо домашнього насильства, при чому неодноразове. Інколи це може слугувати перешкодою до притягнення його до кримінальної відповідальності в силу того, що особу не можна притягнути до відповідальності двічі за одне діяння, таку ситуацію ми можемо спостерігати в рішенні Деснянського районного суду м.Києва №754/9696/20 від 29 січня 2021 року[51].

Як висновок можна зазначити, що характеристика особи обвинуваченого хоч і не може повністю надати дані про кримінальне правопорушення, проти може розповісти про його оточення, соціальне/культурне життя. Така інформація є надзвичайно корисною при визначенні вини, мети та мотиву, що в

подальшому може знайти вияв у кваліфікації та призначенні покарання для вчинено правопорушення.

Щодо таких характеристик, для прикладу, як осудність та вік, вже є розуміння як саме вони отримуються та перевіряються, з особистісними рисами сторін конфлікту може застосовуватись більш різноманітний підхід для їх отримання. Детальніше про них буде сказано в наступному розділі, але все ж буде доречним навести коротку характеристику.

Людина - соціальна істота, яку в більшості випадків оточують такі ж самі люди, як і вона. Суспільна небезпечність є провідною ознакою кримінального правопорушення, тож суспільство зацікавлене в тому, щоб визначати та карати осіб, що порушують порядок та вчиняють дані правопорушення. Домашнє насильство - явище тісно пов'язане з соціальним інститутом, адже воно прямо суперечить нормам, які встановлюються суспільством. Хоча і не можна виключати існування випадків нормалізації та толерування домашнього насильства в інших соціальних групах відмінних від тої, яку ми розглядаємо.

Тож, інформацію про особу обвинуваченого можна отримати від оточення - свідків. Родичі, близькі та знайомі, сусіди, колеги з роботи. Люди, з якими особа мала чи має певний контакт. Так, для прикладу, вчителька зі школи може дати не тільки усну, а якщо збереглася, то добровільно надати письмову характеристику особи, розповісти з ким обвинувачений мав зв'язки спілкування, як себе поводив з дітьми та дорослими. Тобто, можна отримати свідчення підкріплені певними речовими доказами або документами. В іншому ж випадку можна застосувати певні процесуальні дії задля отримання таких доказів. Як зазначає Ю.В.Терещенко, в таких випадках може застосовуватися витребування характеристик з місця проживання, роботи чи навчання, а також медичних карток з історією хвороби обвинуваченого[52].

Постає питання щодо доцільності проведення аудіо- та відеоконтролю особи (ст.260 КПКУ), огляду та виїмки кореспонденції (ст.262 КПКУ), обстеження житла (ст.267 КПКУ), адже відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, такі негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або

особливо тяжких злочинів, стаття 246 КПК України. Домашнє насильство може мати наслідки різних ступенів тяжкості, які є результатом діянь, що передбачені зовсім іншими статтями Кримінального кодексу України, тож в певних випадках, проведення таких слідчих (розшукових) дій є доцільним та можливим кроком.

2.3.2. Обставини, що пом'якшують покарання

Обставини, які можуть враховуватись як такі, що пом'якшують покарання зазначені в статті 66 КК України та нараховують десять пунктів, кожен з яких потрібно розглянути у розрізі його застосування у випадках вчинення домашнього насильства.

Одразу треба зазначити, що відповідно до ч.3 цієї статті, якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує. Це дуже важливе положення законодавства, де суди доволі часто можуть робити помилки та визначати за обставини речі, які в даному конкретному випадку такими бути не можуть.

П.1 ч.1 ст.66 КК України - з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення. Дана обставина фігує у абсолютній більшості справ, але не включає з'явлення зі зізнанням, зазвичай в судових рішеннях йде мова про усвідомлення своїх вчинків, наслідків і вини. Якщо активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення можна допустити у справах щодо домашнього насильства, то факт щирого каяття і подальше укладення угоди про примирення іноді викликають сумніви. На мою думку, сама концепція щирого каяття є доволі сумнівною через те, що сумлінність обвинуваченого щодо такої позиції неможливо перевірити. Вчинення умисного кримінального правопорушення, де складова умисності та систематичності є визначними ознаками, з подальшим щирим каяття повинно означати, що обвинувачений докорінно переглянув свою поведінку та

відношення до потерпілої сторони, що змінило його відношення до вчиненого та поведінку у майбутньому. На практиці ж про щире каяття можуть говорити люди, які вже притягувались до адміністративної відповідальності за домашнє насильство в минулому. У постанові ККС ВП від 09.10.2018 року у справі №756/4830/17-к суд зазначив, що

Щире каяття - це певний психічний стан винної особи, коли вона засуджує свою поведінку, прагне усунути заподіяну шкоду та приймає рішення більше не вчиняти злочинів, що об'єктивно підтверджується визнанням особою своєї вини, розкриттям всіх відомих їй обставин вчиненого діяння, вчиненням інших дій, спрямованих на сприяння розкриттю злочину, або відшкодування заданих збитків чи усунення заподіяної шкоди[53].

Фактично, щире каяття й може мати місце щодо домашнього насильства, і насправді, це могло б бути позитивною тенденцією виправлення поведінки обвинувачених в ньому осіб, якби щире каяття і справді мало на меті рішення більше не вчиняти таких дій. Для прикладу, в рішенні №453/944/20 обвинувачений неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності, а також « двічі звільнявся від кримінальної відповідальності щодо правопорушень за ч. 1 ст. 125 та ст. 126¹ КК України, у зв'язку із відмовою потерпілого від обвинувачення та дійовим каяттям», мова йде про випадок домашнього насильства батька над сином. Але в кінці суд все ж врахував щире каяття, як обставину, що пом'якшує покарання[54].

П.п.2, 2-1 ч.1 ст.66 КК України, а саме добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди та надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення. Дані обставини можуть бути застосовані у справах щодо домашнього насильства, але, хочу зазначити, що мені не зустрічались справи, де б фігурували дані обставини.

П.п.3, 4 ч.1 ст.66 КК України передбачають такі обставини, що пом'якшують покарання, як вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім та вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності. Важко говорити про ці обставини саме в контексті домашнього насильства, адже з точки зору логіки - неповнолітня особа та вагітна жінка, які

вчиняють саме домашнє насильство, а не будь-яке інше, - скоріше за все перебувають в певних близьких чи сімейних відносинах з жертвою. Тобто, дана обставина, фактично, не повинна вважатися такою, що пом'якшує покарання, адже зазначені суб'єкти входять в коло осіб, яких стосується диспозиція статті 126¹ КК України. З іншої сторони, вчинення кримінального правопорушення жінкою у стані вагітності може бути зумовлено психоемоційними коливаннями на фоні складних гормональних перебудов жіночого організму, власне це і є однією з причин, чому до жінок у стані вагітності дещо по-іншому відносяться у плані покарань за правопорушення. Але якщо зважати на цю причину, то треба брати до уваги і після- та дородовий стан особи. Припустимо, що вагітна жінка, яку залишив чоловік, бо знайшов нове кохання, вирішила помститися і почала систематично чинити на свого колишнього психологічний тиск. Це колишнє подружжя, що як вже з'ясувалося входить в зміст статті 126¹ КК України. Та чи можна визначити стан вагітності в такому разі, як обставину, що пом'якшує покарання, - відповісти доволі складно. Так само і в разі вчинення домашнього насильства неповнолітньою особою. Насправді, головною проблемою у таких випадках є дуже обмежена кількість судових справ. Практично не зустрічається справ, де кривдником фігурувала б вагітна жінка чи неповнолітня особа. Скоріше за все, таких справ доволі мало, тому що важко уявити випадки, коли батьки б скаржилися б на своїх неповнолітніх дітей, а близькі - на вагітну доньку чи дружини. Що не виключає існування таких випадків загалом. Одна справа була про тяжкі тілесні, але ті дії не можна було кваліфікувати як домашнє насильство, бо не було систематичності, а якщо б була, то там існувала б сукупність статей Кримінального кодексу. А от у справі № 579/224/21 Кролевецького районного суду Сумської області обвинуваченою особою у вчиненні домашнього насильства все ж була жінка у стані вагітності. Вагітність була визначена обставиною, що пом'якшує покарання на рівні з повним визнанням вини, щирим каяттям та сприянням розкриттю кримінального правопорушення. Дана особа за місцем проживання характеризувалась негативно та неодноразово притягувалась до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства ще до набуття стану вагітності. Тобто,

вагітність була тільки тимчасовою обставиною моменту, яка не впливала на тенденцію вчинення психологічного та фізичного насильства над чоловіком[55].

Поміркувавши над ситуацією вчинення кримінального правопорушення вагітною жінкою, можна прийти до думки, що треба приймати до уваги характеристику такої особи до вагітності та під час неї. Якщо стан жінки ідентичний як до, так і під час вагітності, то дану обставину застосовувати недоцільно.

П. 5 ч.1 ст.66 КК України - вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. Потрапляючи в складні життєві перипетії людина часто може переносити весь свій негативний досвід на власне оточення, будь то сім'я, друзі чи колеги. Часто стресові стани можуть виходити з-під контролю, що в свою чергу може знайти свій вияв у формі домашнього насильства. В справі № 753/2185/21 Дарницького районного суду міста Києва було визначено наявність в особи кривдника обставин, що пом'якшують покарання, де поміж щирого каяття та визнання своєї провини суд визнав збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, адже у чоловіка, що вчинив домашнє насильство не так давно помер батько, рідна сестра, а також в даний час обвинувачуваний боровся з безробіттям[56].

П. 6 ч.1 ст.66 КК України - вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність. Попри відсутність практики існує можливість змодельовати ситуацію, де ця б обставина могла функціонувати. Хоч це й досить дивно озвучувати з дослідницької точки зору, але значну кількість кейсів, які навряд чи можуть існувати в реальному житті, нам може продемонструвати кінематограф. Перебільшення та драматизація ситуацій створюють цікаві ситуації для дослідження не тільки психологів, але й юристів, адже ніхто не може гарантувати, що такого випадку не трапиться в практиці. Розповсюдженим сюжетом іноді є матеріальна чи психологічна залежність чоловіка від матері і відповідно - схиляння, через тиск та маніпуляції, до домашнього насильства цього чоловіка щодо своєї дружини, через неприйняття невістки матір'ю. Така ситуація цілком можлива в реальному житті, родичі та близькі люди, що мають

певний вплив будь-якого характеру, можуть користуватися своїм становищем та примушувати особу вчиняти кримінальне правопорушення.

П. 6 ч.1 ст.66 КК України - вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого. Досить суперечлива обставина, де зіштовхуються два визначення систематичності. Цей пункт визначає існування певного системного провокуючого фактору, а стаття щодо домашнього насильства, в свою чергу, передбачає систематичність його вчинення, де діяння чи бездіяльність виражається певною мірою в тих же ознаках, що зазначені в даній обставині, що пом'якшує. Тобто, виходить, що в разі застосування такої обставини, обвинувачена особа систематично вчиняла домашнє насильство рівнозначне тому, що зазначено в статті 66 КК України. Домашнє насильство у відповідь на домашнє насильство, адже, враховуючи суб'єктний склад кримінального правопорушення саме це і буде відбуватися в таких випадках. Як можна зрозуміти, то в даній обставині, що пом'якшує буде йтися про психологічне насильство зі сторони потерпілого і будь-яке з трьох - зі сторони обвинуваченого. В таких ситуаціях можливий розвиток подій, де потерпіла сторона умисно провокує обвинуваченого на «систематичність» саме його дій, щоб в майбутньому діяти на випередження із звинуваченням в домашньому насильстві, адже воно відбувалось з обох сторін конфлікту, хоч і було спровокованим.

П.п. 7, 8 ч.1 ст.66 КК України про перевищенням меж крайньої необхідності та виконання спеціального завдання не являються такими, що могли б мати місце у випадках вчинення домашнього насильства. В першому випадку, головною перепорою є систематичність, в другому - систематичність та відносини між сторонами конфлікту.

Відповідно до ч.2 ст.66 КК України, даний перелік обставин є невичерпний, тож часто суд можна визнавати й інші обставини, що можуть пом'якшити покарання, зазвичай вони зазначаються як характеристика

обвинуваченого, тобто, це може бути сімейний стан та наявність дітей, позитивна характеристика та інше.

2.3.2. Обставини, що обтяжують покарання

Стаття 67 КК України визначає ряд обставин, що можуть обтяжувати покарання, положення ч.4 цієї статті аналогічні за сенсом до ч.3 ст. 66 КК України. І на противагу ч.2 ст. 66 КК України, перелік обставин, що обтяжують є вичерпним.

П. 1 ч.1 ст.67 КК України передбачає вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів. Вчинення домашнього насильства відповідно до статті 126¹ КК України в більшості випадків має на підґрунті неодноразове притягнення до адміністративної відповідальності, але інколи, особа вчиняє аналогічне кримінальне правопорушення повторно. У справі №297/1238/21 Березівського районного суду Закарпатської області обвинувачений вже раніше судимий за ст.126¹ КК України до 150 годин громадських робіт та неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності. Суд охарактеризував такі дії, як рецидив[57].

Згідно досудової доповіді про обвинуваченого ОСОБА_1 вбачається, що виправлення останнього не можливе без позбавлення волі та становить високу небезпеку для суспільства, ризик вчинення повторного кримінального правопорушення оцінюється як високий, ризик небезпеки для суспільства оцінюється як високий[57].

Дана цитата з судового рішення гарно демонструє як суд враховує характеристику обвинувачено, суспільну небезпеку його наявних та можливих майбутніх дій, та, власне, - обставин, що обтяжують.

П. 2 ч.1 ст.67 КК України - вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою. Досить важко уявити вчинення домашнього насильства групою осіб за попередньою змовою, але все ж таки можливо. Іноді виникають випадки, коли не просто член родини чи близька особа входить в конфронтацію з потерпілою, а й, для прикладу, вся лінія родичів чоловіка чи жінки можуть чинити домашнє насильство до особи, яка їм не імponує та вчиняти такі дії за попередньою домовленістю.

П. 3 ч.1 ст.67 КК України - вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності. Цілком можлива ситуація, коли до родини приходить нова людина, але вона має інше віросповідання чи колір шкіри, що стає причиною неприйняття та цькування, які можуть перерости в систематичне домашнє насильство. Щодо статевої приналежності, домашнє насильство в більшості випадків основане саме на ідеї переваги однієї статі над іншою, тобто в усвідомленні панівного становища, переваги в силі чи економічній залежності. В таких відносинах панують наративи про жінку - берегиню та чоловіків, яким не можна плакати, тобто - на гендерних стереотипах. Оскільки, в судових рішеннях рідко наводять приклади словесних образ між сторонами конфлікту, ми можемо тільки здогадуватися, яких саме думок дотримуються сторони конфлікту, але вислів «ти - жінка/чоловік, то ти мушиш» і всі інші інтерпретації даного положення, скоріше за все, зустрічалися б доволі часто.

П. 4 ч.1 ст.67 КК України щодо службового або громадського обов'язку не є доцільним розглядати в контексті домашнього насильства. Вчинення домашнього насильства в силу того, що хтось виконує свій службовий чи громадський обов'язок не поєднується з самим визначенням домашнього насильства, а якщо така ситуація і можлива, то скоріше за все буде застосована інша обставина, для прикладу, та, яка була розглянута в минулому пункті.

П. 5 ч.1 ст.67 КК України - тяжкі наслідки, завдані злочином. Відповідно до позиції Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 566/606/15-к

Тяжкими наслідками, завданими злочином, у наведеній статті слід розуміти ті суспільно небезпечні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, які викликані вчиненням злочину, але виходять за межі його складу. З урахуванням конкретних обставин кримінального провадження тяжкими наслідками можуть, визнаватися смерть однієї чи декількох осіб, значна шкода здоров'ю людей, майнова шкода у великому чи особливо великому розмірах тощо[58].

Тяжкі наслідки у випадках домашнього насильства можуть знаходити вираження у стійких психічних розладах, значній матеріальній шкоді та інших випадках.

П. 6 ч.1 ст.67 КК України - вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини. Обставина стосується багатьох категорій осіб, з них найцікавіші для аналізу - особи похилого віку та діти, адже здавалось би, що це чимось схоже на ситуацію з вагітністю. Проте, у випадку пункту 6 існує доволі багато судової практики, яка прояснює питання застосування такої обставини. Так, в рішенні № 446/1368/20 Кам'яно-Бузького районного суду Львівської області вчинення кримінального правопорушення у присутності дитини було прямо визначено як обставина, що обтяжує покарання[59]. А в рішенні № 285/1504/19 Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області такою обставиною було визнано похилий вік потерпілої особи[60].

П. 6¹ ч.1 ст.67 КК України вже передбачена статтею 126¹ КК України, як кваліфікуюча.

П. 7 ч.1 ст.67 КК України стосується вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Така обставина може справедливо застосовуватися, адже вчинення домашнього насильства до такої жінки несе загрозу не тільки її здоров'ю та життю, але також є небезпечним для життя плоду, що може призвести до втрати дитини та додатково кваліфікуватись, як тяжкі наслідки. Якщо у випадку обставин, що пом'якшують покарання ще можуть виникати деякі питання, то тут все доволі однозначно.

П. 8 ч.1 ст.67 КК України - вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного характерне для багатьох випадків домашнього насильства окрім, хіба що, службової залежності, хоча, якщо учасники конфлікту є у службовій підпорядкованості один від одного, то така ситуація гіпотетично можлива. Матеріальна або ж якась інша залежність є досить яскравими прикладами домашнього насильства, але між тим, на мою думку, така залежність може

становити окрему обставину, якщо буде доведено її змістовність. Матеріальна залежність може бути різною та мати різні умови існування. Матеріальна залежність як прояв економічного насильства буде відрізнятися від матеріальної залежності, як от у випадку, коли хтось з подружжя оплачує навчання, лікування чи будь-яку іншу важливу складову життя потерпілої особи, яку вона сама не в змозі забезпечувати в силу об'єктивних причин. Тобто, в такому разі залежність це саме обставина. У випадку економічного насильства, матеріальна залежність та несамостійність радше наслідок та результат, мета до якої йшов обвинувачений.

П. 9 ч.1 ст.67 КК України - вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством. В контексті домашнього насильства така обставина є малоймовірною, але не неможливою. Дитина або ж людина з певними особливостями - це вразливі групи осіб, які можуть піддаватися впливу на емоційний стан більшою мірою ніж інші. Доволі жорстоке порівняння, але такі випадки схожі з тим, як нацьковують собак. Психіка дитини вразлива, якщо змусити її повірити, що тато став поганою людиною, то така дитина стане проекцією та виконувачем домашнього насильства, яке б хотіла вчинити дружина, але з власних міркувань вирішила зробити це чужими руками. Така ж сама ситуація і з людьми, що мають певні захворювання.

П. 10 ч.1 ст.67 КК України щодо вчинення злочину з особливою жорстокістю. Випадків, коли б могла застосовуватися дана обставина у контексті домашнього насильства не було знайдено у відкритоому доступі. Відповідно до ВС/ККС № 683/2620/17 від 06.06.2019 р.,

п.4 ч. 2 ст. 115 КК України визначено, що під особливою жорстокістю слід вважати умисну дію, що супроводжує або настає за насильницьким злочином, та не є обов'язковою для його вчинення і настання звичайних наслідків, що полягає у заподіянні потерпілій додаткових страждань, тобто винний усвідомлює, що його дії є надмірними[61].

Якщо розглядати таке пояснення щодо домашнього насильства, то більш ймовірно, що такі дії будуть кваліфіковані окремо за іншої статтею КК України.

П. 11 ч.1 ст.67 КК України - вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій. Судової практики щодо цієї обставини ще немає, але в світлі останніх подій, ймовірно вона може з'явитися. Воєнний стан може стати надзвичайно ефективним способом впливу на потерпілу сторону, адже вона розуміє його важливість та може несвідомо ставити дотримання певних правил набагато вище власних потреб, не усвідомлюючи, що більшість з них може бути маніпулюванням. Існування якоїсь благородної надмети може стати фактором стримування від вчинення жертвою дій, які не подобаються кривднику. Заборона виходити з дому, бо там небезпечно, заборона спілкуватись по телефону, бо це небезпечно, обмеження харчування, - такі заходи можуть бути надмірними, але самонавіювання в купі з психологічним тиском можуть призвести до трагічних наслідків.

П. 12 ч.1 ст.67 КК України - вчинення злочину загальнонебезпечним способом. Під загальнонебезпечними способами можна розуміти вчинення кримінального правопорушення шляхом таких дій, як «вибух, підпал, зараження чи отруєння водою, затоплення, використання автоматичних пристроїв, електричного струму, газу тощо»[62]. Вчинення домашнього насильства за таких умов загалом кваліфікуються судами за сукупністю статей. Чисто гіпотетично, така обставина, як і настання тяжких наслідків, може бути врахована, але в більшості випадків суд притримується думки, що такі дії охоплюються не одним кримінальним правопорушенням, як от обвинувачення за статтями 126¹ КК України у поєднанні з статтею 125 КК України щодо умисного легкого тілесного та інших статей Особливої частини.

П. 12 ч.1 ст.67 КК України щодо вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів є певно обтяжуючою обставиною у 80% випадків вчинення домашнього насильства. Алкоголь чи інші речовини є радше каталізуючими факторами ніж причинами вчинення акту домашнього насильства, тож їх визначення як обставин, що обтяжують є цілком закономірним явищем.

2.3.3. Обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження

Домашнє насильство за своєю природою є доволі складним кримінальним правопорушенням з точки зору його тлумачення та застосування до нього норм законодавства. Багато питань виникає вже на етапі визначення систематичності.

Обставини, які виключають кримінальну відповідальність - це обставини, що виключають протиправність діяння. Особа не може нести відповідальність за дії, які не визнаються протиправними. Такі обставини визначені Розділом VIII Кримінального кодексу України. Статті 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 43-1 КК України, що стосуються необхідної оборони, уявної оборони, затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, крайньої необхідності, виконання наказу або розпорядження, діяння, пов'язаного з ризиком, виконання спеціального завдання та нової норми щодо захисту Вітчизни, - насправді, важко навіть гіпотетично застосувати до домашнього насильства. Систематична уявна чи необхідна оборона від домашнього насильства, на мою думку, свідчить радше про спробу віктимізації жертви ніж про певний вид оборони. Для прикладу, фізичне насильство, коли в ході сварки чоловік дав ляпаса дружині, бо він передчував, що вона може його вдарити першою. Важливо зрозуміти, що в таких випадках не повинно існувати гри наввпередки з опонентом або ж аргументу «вона/він мене спровокував(ала)». Така ситуація може бути одиничною, але не систематичною, бо в такому разі в свідомості кривдника виникає позиція щодо якої жертва постійно провокує його, навіть, коли не вчиняє жодних дій. Беззаперечно, домашнє насильство й справді може бути спровокованим, про що було зазначено раніше в роботі, але провокаціям важко працювати на людях, які не схильні до насильства загалом. Психологічне насильство в даному розрізі уявити простіше, оскільки сварки можуть бути свідомо спровокованими будь-якою зі сторін конфлікту, відповідати лайкою на лайку доволі закономірне явище, але чи можна взагалі вважати такі дії за необхідну оборону чи щось інше - незрозуміло.

Стаття 40 КК України щодо фізичного або психічного примусу, якщо розглядати її у контексті домашнього насильства є неоднозначною. Оскільки, судової практики, де була б застосована дана стаття у потрібній нам сфері в відкритому доступі немає або ж і взагалі - не існує, можна тільки припустити можливість застосування, проте, психологічний чи фізичний примус саме як обставина, що пом'якшує покарання є більш доречним саме через можливість певної систематичності та сталості.

Підстави закриття кримінального провадження визначені в статті 284 Кримінального процесуального кодексу України. П.1 ч.1 цієї статті зазначає, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо встановлена відсутність події кримінального правопорушення. Це вкотре доводить, що подія та всі її складові є надзвичайно важливими та повинні бути обов'язково встановлені, так само, як безпосередній склад кримінального правопорушення, про що йдеться в п.2 ч.1 згаданої норми.

У контексті розгляду домашнього насильства також можливе застосуванні п.2 ч.1 ст. 284 КПК України, тобто недостатність доказів та шляхів їх отримання, а от п.3-1 щодо не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, на мою думку, не може бути застосованим. Домашнє насильство визначає певне коло осіб, які можуть бути сторонами конфлікту, це особи, що мають чи мали певні тісні зв'язки, тобто гарно знайомі один з одним. Тож, особа може бути не затрима, але визначена в будь-якому випадку.

Щодо п.4 даної статті, малоімовірно, що в найближчому майбутньому з'явиться закон, що скасував би відповідальність за вчинення домашнього насильства. Інша справа - може відбутись модернізація українського законодавства, яка внесе зміни у сферу протидії домашньому насильству та розширить/конкретизує перелік кримінальних правопорушень щодо домашнього насильства, адже це явище включає надзвичайно широкий спектр діянь, які могли б існувати, як окремі норми законодавства.

Загалом, положення статті 284 КПК України використовуються на загальних підставах, як і у випадку щодо інших кримінальних правопорушень. Цікавим є те, що п.7 ч.1 ст. 284 КПК України прямо виключає можливість відмови від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення саме у випадках вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних з домашнім насильством. В судовій справі №313/933/21 Веселівського районного суду Запорізької області кримінальне провадження було закрито відповідно до п.7 ч.1 ст. 284 КПК України. Ця справа від 14.12.2021 року, тобто на той момент уточнення щодо заборони закриття вже повинно було діяти. Суд зазначив, що

Суд, заслухавши сторони, дослідивши матеріали кримінального провадження, встановив, що відповідно до п. 7) ч. 1 ст. 284 КПК України, кримінальне провадження закривається у разі, якщо потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Відповідно до ч. 1 ст. 477 КПК України, кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, ст. 126-1 КК України (домашнє)[63].

Жодної згадки щодо заборони закриття провадження. Також, виходячи з тексту рішення можна зрозуміти, що в обвинувальному акті було зазначено саме про домашнє насильство у контексті статті 126¹ КК України, тож про необізнаність обвинуваченого мова йти не може.

У Постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 453/225/19, йшлося саме про обґрунтованість та доречність застосування п.7 ч.1 ст. 284 КПК України у кримінальних правопорушеннях пов'язаних з домашнім насильством[64]. По-перше, варто звернути увагу на формулювання норми, адже там зазначено саме про кримінальні правопорушення пов'язані з домашнім насильством, а не лише домашнє насильство, тобто, норма охоплює не тільки статтю 126¹ КК України, а й випадки застосування такої обставини, що обтяжує покарання відповідно до п.6¹ ч.1 ст.67 КК України. Також Постанова зазначає, що терміном домашнє насильство визначається не стільки конкретна стаття кодексу, а певна сфера

суспільних відносин загалом, тобто у більш широкому трактуванні. Велика кількість аргументів основана на нормах Стамбульської конвенції, тобто на Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, проте, хоч і корисно, але недоцільно посилалися на законодавство, що не має юридичної сили в Україні, оскільки дана конвенція ще не пройшла етап ратифікації. По-друге, Об'єднана палата визначила, що задоволення рішення про закриття провадження, в даному випадку, можливе лише за відсутності інформації про домашнє насильство в обвинувальному акті[64]. В цьому світлі не зовсім є зрозумілою причина не застосування п.7 ч.1 ст. 284 КПК України в повному обсязі судом Веселівського районного суду Запорізької області.

2.4. Обставини пов'язані з майном, що підлягає спеціальній конфіскації

Пункт 6 статті 126¹ КК України стосується обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Обставинами в розумінні даної норми будуть саме докази, що доводять вчинення дій, перерахованих в зазначеному пункті. Як саме ці докази можна отримати буде детальніше досліджено в наступному розділі роботи.

Відповідно до положень статті 96¹ КК України, спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення, у випадку щодо домашнього насильства,

умисного кримінального правопорушення за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Загальні випадки застосування такої конфіскації зазначені в статті 96² КК України, проте, розглядатись будуть саме формулювання наведені у п.6 ст. 126¹ КК України.

Всі випадки застосування спеціальної конфіскації зазначені у відповідному пункті можуть бути застосовані щодо домашнього насильства. Крадіжка чи використання чужого майна без дозволу може бути причиною психологічних страждань потерпілої особи, особливо, якщо таке майно використовується для тиску чи примусу, таким випадком може бути погроза продати сімейні цінності, які один з подружжя заховав від іншого і тепер чинить психологічний тиск та змушує виконувати певні дії. Підкуп когось з родичів, як от грошова винагорода чи обіцянка такої нагороди за насильство над кимось з членів сім'ї; батьки розлучені і тому мати підкупує дитину новою ігровою приставкою для того, щоб вона розповсюджувала плітки про батька. Ситуації можуть бути найрізноманітнішими, тож таке майно може бути різним у кожному окремому випадку.

* * *

Як можна зазначити, обставини, які підлягають доказуванню доволі різноманітні, але поміж тим кожна з них надзвичайно важлива. Звісно, подія кримінального правопорушення має більш вагоме значення, але вона не може існувати без інших обставин, які прямо пов'язані з нею. Вони її характеризують, уточнюють та доповнюють, без події не буде існувати необхідності доказування інших обставин, але якщо подію встановлено, то і інші елементи предмету доказування повинні бути обов'язково встановлені та проаналізовані.

Дійсно, дослідження положень статті 91 КПК України у контексті статті 126¹ КК України виявилось надзвичайно важливим для розуміння самого поняття домашнього насильства та об'єму понять, які воно в себе включає.

Наступним кроком для більш детального аналізу буде розгляд не тільки більш матеріальної точки зору, а й процесуальної. Якщо не існує об'єкту дослідження, то відповідно - не існує і шляхів його дослідження, але якщо немає шляхів дослідження, то й неможливо дізнатись чи існує об'єкт взагалі. В Розділі 3 увага буде зосереджена саме на шляхах доказування, їх цілях та ефективності.

РОЗДІЛ 3

ДОКАЗУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПОДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Особливості проведення огляду та освідкування

Відповідно до статті 237 КПК України, огляд проводиться з метою фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення у формі огляду місцевості, приміщення, речей та документів, за загальними правилами визначеними КПК України. Проте, огляд місця події, як комплексне поняття, може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) (частина 3 статті 214 КПК України). Це може відбуватися лише у невідкладних випадках, якими, згідно з частиною 3 статті 233 цього Кодексу, є випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Можна погодитись, що фізична форма домашнього насильства в одиничному прояві, а також у поєднанні з іншими двома, є підставою для такого огляду місця події, проте щодо психологічного та економічного насильства виникають труднощі, перш за все в тому, що їх важче виявити та зафіксувати, хоча вони тією ж мірою є небезпечними та загрозливими для життя людини. Тому, скоріше за все, за таких обставин потрібно керуватися добровільною згодою особи на огляд або клопотати про отримання ухвали слідчого судді.

Відповідно до частини 5 статті 237 КПК України, при проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Тобто, існує можливість збирання даних, які стосуються правопорушення. Особливого значення це положення набуває у розрізі дослідження способу вчинення кримінального правопорушення, з'ясування характеру відносин між

сторонами(через дослідження відповідних документів). Для прикладу, можуть бути вилучені свідоцтва про одруження, медичні картки та висновки лікарів, виписки з банківських установ, документи, що посвідчують реєстрацію прав на майно, різноманітні носії інформації, якщо дані на них можуть стосуватися кримінального правопорушення. Також, увага повинна бути приділена предметам обстановки, які могли б мати сліди домашнього насильства, в основному - його фізичної форми. Треба звернути увагу й на лікарські засоби, що можуть знаходитись на місці події, оскільки, серед них можуть бути препарати, що певною мірою вплинути на вчинення правопорушення.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця (частина 6 статті 237 КПК України). Такі дії можуть допомогти в дослідженні матеріальних слідів правопорушення, які одразу не були помічені, або ж можуть зникнути через певний час. Фіксація місця події дозволяє продовжувати працювати з місцем, але вже через його зображення та зображення речей, що там знаходяться, поза межами фактичного місця кримінального правопорушення. Звичайно, це не може замінити фізичну присутність, але, між тим, не зв'язує руки постійними виїздами на місце події.

Як вже зазначалось, дана слідча (розшукова) дія це не тільки виїзд на місце події, важливою складовою є можливість отримати дані, які неможливо отримати в будь-якій інший спосіб, власне, мова йде про речові докази та документи. Такі речі можуть свідчити про спосіб життя, тип взаємодії сторін конфлікту, їх спільний побут. Речові докази не обмежуються предметами, що мали безпосередній вплив на сторони, як от окривавлений ніж чи гроші для майбутнього підкупу. Це частини ланцюга за яким йде слідство, де забута серветка з чужим номером мобільного телефону може стати вирішальною. Припустимо гіпотетичну ситуацію, де чоловік, потрапивши у боргову яму через свою схильність до азартних ігор, вирішує підштовхнути дружину до зради, адже в їх шлюбному договорі існує пункт, що передбачає компенсацію у випадку подружньої зради будь-кого з подружжя. Чоловік вирішує чинити

психологічний та економічний тиск на дружину, вчиняти та провокувати сварки в ситуаціях, де раніше було порозуміння. Він навіть може заручитися допомогою когось з подруг дружини, пішкупивши їх, щоб вони поширювали думку про те, що з іншим - жінці буде краще. У випадку успіху, чоловік ставить себе на місце жертви, оскільки, зрадили саме йому, і вимагає компенсації. Насправді, така ситуація доволі проста з точки зору доведення вини чоловіка щодо вчинення домашнього насильства, адже домашнє насильство залишається проявом насильства за будь-яких на те причин.

Огляд речей та житла осіб може мати надзвичайно важливе значення в даній ситуації. Існує досить велика ймовірність знайти підготовлені документи на розлучення та компенсацію, висновки консультування у нотаріуса чи адвоката, а також комп'ютерну техніку та телефони з діалогами, як з адвокатом, так і зі спільниками. Вже з цих даних ми можемо дізнатися про мету та мотив вчиненого кримінального правопорушення, можливих задіяних третіх осіб, а отже й про обставину, що обтяжує покарання, у разі підкупу - знайти обставини, що підтверджують й це. Огляд, на відміну від обшуку, є більш загальною дією в сенсі спрямованості, він має на меті «виявити все можливе», щоб потім у разі більш детального вивчення вже прийти на обшук. Дедукція, використання спеціальних знань, які повинні бути у працівників слідства, а також спостережливість, зможуть у комплексі вибудувати початкове уявлення про кримінальне правопорушення та окреслити можливі слідчі версії практично до кожного з елементів предмету доказування домашнього насильства. Особливу увагу можна також приділити огляду інформації, що була знята з техніки. Нерідко такі дії призводять до одержання ключових доказів у справі. В 2017 році, коли було проходження практики в судах, мною була підшита справа кваліфікована за статтею 301 КК України щодо ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, а також - статтею 303 КК України про сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, нею можна проілюструвати користь огляду даних, що знаходяться на комп'ютерних пристроях. Власне, достатньо великий об'єм матеріалів справи, яка була в трьох томах, складав диск з зафіксованими даними, а також роздруківки електронних

листів на яких прямо продемонстровано незаконний вміст таких повідомлень, обговорення оплати та розміщення таких матеріалів на сторонніх ресурсах, деталі щодо осіб, залучених до створення даних матеріалів, та безпосередніх отримувачів фото та відео. Інформація з листів змогла розповісти про мету, мотив, шляхи збуту та й про саму подію кримінального правопорушення. В іншій судовій справі №703/3277/20 Смілянського міськрайонного суду Черкаської області було здійснено огляд предмету згідно з яким було оглянуто відеофайл, власне, на відео було зафіксовано момент вчинення насильства над членом сім'ї, що послуговувало одним з головних доказів у справі[65]. Тож, огляд є важливим етапом слідства у розрізі доказування обставин будь-якого кримінального правопорушення.

Проведення освідування націлене на виявлення на тілі живої людини, підозрюваного, свідка чи потерпілого, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу(частина 1 статті 241 КПК України). Освідування не поділяється на слідче та судово-медичне, тож проводити його може лише слідчий, який за необхідності може долучити лікаря чи судово-медичного експерта[66, с. 5–6]. Освідування у випадку виявлення домашнього насильства проводиться на загальних умовах після початку досудового розслідування з урахуванням особливостей відповідної форми насильства. Адже, якщо у контексті фізичного насильства може йти мова про весь перелік елементів для виявлення, то у випадку психологічного та економічного насильства, провідне місце займає виявлення ідеальних, тобто нематеріальних, слідів злочину.

Проведення огляду та освідування є важливими слідчими (розшуковими) діями у доказуванні події кримінального правопорушення. Вони дозволяють, можливо, не повною мірою, але встановити час, місце та способи вчинення домашнього насильства вже безпосередньо під час їх проведення.

За загальними рекомендаціями, огляд та освідування за участі правопорушника та потерпілого повинен проводитися з урахуванням психологічної та моральної складової аналізованого кримінального

правопорушення задля уникнення загострення ситуації чи нанесення шкоди або страждань потерпілій особі.

Освідування, в контексті домашнього насильства, й справді стосується більшою мірою способів вчинення кримінального правопорушення. Загальний поверхневий психоемоційний та фізичний стан особи, вигляд одягу, сліди боротьби - такі речі фахівцю можна вияви неозброєним оком, вони можуть допомогти встановити місце кримінального правопорушення, для прикладу, залишки трави та бруд під нігтями можуть розповісти про обстановку та навіть час, дешевий чи багаторазово перешитий одяг, на відміну від зовнішнього вигляду обвинуваченого, може свідчити про можливість фінансових утисків, а відповідно - буде проявом економічного насильства. Дана слідча (розшукова) дія важко пов'язується з іншими обставинами, що потребують доказування, адже є більш вузькою та обмеженою щодо інформації, яку можна отримати таким шляхом.

3.2. Визначення обставин, які підлягають доказування у кримінальному провадженні щодо домашнього насильства під час допиту

Допит є не менш важливим кроком під час доказування події домашнього насильства, який дозволяє не лише дізнатися про нові обставини, а й доповнити та систематизувати дані, вже отримані раніше в ході проведення інших слідчих (розшукових) дій. Допит проводиться відповідно до норм КПК України, проте, зважаючи на особливості обставин домашнього насильства, варто дотримуватися певних рекомендацій, зокрема, тих, що стосуються допиту потерпілої сторони та кривдника. Одним із джерел рекомендацій та порад для проведення спілкування зі сторонами домашнього насильства може бути навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України, який насправді був виданий ще в 2012 році. Але навіть зважаючи на відсутність існування статті 126¹ КК України на той час, його алгоритми дій, на мій погляд, не втратили актуальності та дієвості й донині [67].

Під час допиту відбувається «нарощення» інформації щодо події кримінального правопорушення за рахунок отримання свідчень, що дозволяє зіставити вже наявні дані з баченням всієї ситуації учасниками допиту.

Насправді, обов'язковість та доцільність проведення допиту також пояснюється тим, що слідчими можуть бути зроблені хибні висновки, які потребують роз'яснення та спростування.

Залежно від ходу бесіди, від змісту питань та від обраної лінії поведінки слідчого по відношенню до осіб, які допитуються, можуть бути встановлені практично всі складові події кримінального правопорушення, перевірені робочі версії слідства та проведені додаткові процесуальні дії. Варто зауважити, що заборонено проводити одночасний допит потерпілого разом підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства (частина 9 статті 224 КПК України).

Дані, отримані в ході допиту мають важливе практичне значення для слідства. Зокрема, «під час допиту свідка є можливість встановити не лише обставини, які стосуються події кримінального правопорушення, а й обставини, що йому передували, а також фактичні дані про особу потерпілого та злочинця, їх стосунки та характер поведінки до вчинення кримінального правопорушення, під час і після його вчинення, тобто без допиту не можна досягнути та отримати всю потрібну слідству інформацію щодо події кримінального правопорушення». [10, с. 133] А особливістю саме щодо події домашнього насильства буде визначення тактики допиту, яка б допомогла повною мірою, враховуючи психологічну складність процесу, отримати всі можливі дані, які потрібні слідству для доведення події та, власне, її складових.

Допит, на мою думку, одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій, адже вона стосується безпосереднього контакту слідчого з обвинуваченим та потерпілим. Це саме той етап, коли можна повністю втратити контакт з жертвою домашнього насильства і що б потім не відбувалося, довіру буде надзвичайно складно повернути. Мова йде про віктимізацію потерпілої особи та її явне або ні, але обвинувачення в тому, що вона сама послугувала причиною того, що відносно неї скоїлось домашнє насильство. Некоректна та,

по-суті, невірна побудова вектору розмови може не тільки обнулити всі здобутки слідства, дискредитувати його, а й легалізувати домашнє насильство в суспільстві, адже жінка чи чоловік, якого скривдили, отримає негативний досвід спілкування з правоохоронними органами.

Зараз, на жаль, існують певні умовності, яких повинні дотримуватися люди при спілкуванні з постраждалими від війни, цивільними чи військовими, є доречні і не зовсім теми та питання, які не потрібно обговорювати, оскільки ніхто не може знати, можливо, навіть і постраждала особа, яка з тем може нашкодити її психіці та звести нанівець можливу терапію. Так само, як не можна звинувачувати жертву зґвалтування в тому, що її зґвалтували, не можна стверджувати особі постраждалій від домашнього насильства, що вона сама в цьому винна, випадки вини жертви одиничні, випадки відмови фіксувати домашнє насильство - ні.

Дані, що можна отримати від потерпілої особи можуть бути доволі різноманітними, але для того, щоб їх все ж отримати треба правильно застосувати навички проведення допиту. Бути доброзичливими, більш м'яким та уважно слухати, адже невміння слухати іноді стає великою проблемою, потерпілі можуть бути схильні до рефлексії власних переживань - їм необхідно з кимось обговорити проблему, особливо, якщо співрозмовник уважно слухає і зацікавлений у вирішенні їхньої проблеми. Насправді, мені такий підхід схожий на розмову з дітьми, коли, щоб отримати максимум зрозумілої інформації, потрібно проявити таку ж максимальну зацікавленість.

Допит сторін та свідків може прояснити, узгодити між собою або ж спростувати будь-яку з версій щодо обставин кримінального правопорушення.

Для прикладу, судова справа № 152/504/21 Шаргородського районного суду Вінницької області може проілюструвати випадки, коли допит потерпілої, обвинуваченого та свідка зміг поєднати події в один логічний ланцюг. Обвинувачений, будучи в стані сильного алкогольного сп'яніння, в перший раз - від однієї пляшки горілки та пива, а в подальшому ще від додаткової пляшки горілки, стверджував, що не пам'ятає всіх своїх дій, але при цьому ж активно заперечував факт вчинення домашнього насильства в кожному з його візитів до

потерпілої особи[68]. Звичайно, з одного боку, свідчення, які більш лояльні до потерпілої, не можуть бути абсолютно правдивими, адже людина підсвідомо може ставати на сторону жертви, проте, треба звернути увагу, що домашнє насильство це умисне систематичне діяння, тобто, такі дії обвинуваченого не є одиничними, тим більше, що вже існують випадки притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Також, сліди пошкодження майна, лайка та погрози вже будуть домашнім насильством, пам'ятає обвинувачений про це чи ні.

Результатом допиту свідка чи свідків може бути погляд на ситуацію з зовсім іншої точки зору, надання характеристики та висловлення власних версій подій, іноді, сусіди можуть доволі багато сказати про вчинене кримінальне правопорушення та розповісти про деталі, які слідство могло впустити з поля зору або не акцентувати на них уваги. В реєстрі траплялася справа, де було пограбовано склад на території підприємства без камер нагляду, виявилось, що злочинці змогли вирахувати час, який сторожовий пес витрачав на одне коло по території підприємства, пес був головною їх проблемою, оскільки, охоронець був відомий своїм епізодичним пияцтвом. Саме свідчення свідка, що жив біля підприємства надали інформацію про пса та його маршрути.

Свідчення свідків, які мають тісні стосунки зі сторонами або ж мають певну зацікавленість щодо результату справи, повинні перевірятися та підтверджуватися з особливою відповідальністю. Ніхто не може стверджувати того, що попри ознайомлення з законодавством України, особи не вирішать свідчити не про факти, а просто проти обвинуваченого. Консьєрж будинку може закривати очі на подружні зради жінки, але наголосить на тому, що її офіційний чоловік страждає від алкоголізму. В уяві свідка, вона зраджує, бо він пиячить, а не - він пиячить, бо вона зраджує. Тому, абсолютно логічно, що обвинувачення не може ґрунтуватися виключно на свідченнях, як у випадках, коли такі свідчення прямо дискредитують особу обвинуваченого та не надають жодної іншої корисної для слідства інформації, так і в загальному, оскільки вони повинні бути підтвержені й іншими доказами.

3.3. Призначення експертиз з метою встановлення обставин кримінального правопорушення

Експертиза є допоміжним інструментом, коли наявних знань слідчого, прокурора чи судді явно не достатньо. В такому випадку нерідко до проведення слідчих (розшукових) дій залучають експертів вузьких галузей знань для більш професійного висвітлення та аналізу наявних труднощів. Кожна з можливих експертиз, які проводяться у відповідності й на підставі норм КПК України, може сприяти процесу дослідження події кримінального правопорушення, як обставини, яка підлягає доказуванню [10, с. 138].

Експертизи, що проводяться щодо розслідування домашнього насильства, зважаючи на особливий характер даного кримінального правопорушення, є радше необхідними, ніж допоміжними. Оскільки, домашнє насильство включає в себе три можливі способи у формі фізичного, психологічного та економічного насильства, то, відповідно, і експертизи щодо їх аналізу та дослідження будуть різнитись.

В своїй праці О. В. Александренко розглядає можливі експертизи, що потребують застосування під час встановлення складових події домашнього насильства, пояснюючи їх доцільність загалом тим, що

враховуючи латентний характер домашнього насильства, особливості жертв, їхні обґрунтовані побоювання звертатися за допомогою через небезпеку зазнати більш небезпечних наслідків, розрахунок слідчого на створення належної доказової бази лише на показаннях потерпілих, їх родичів, інших свідків не може гарантувати успішного розслідування всіх обставин скоєного злочину [69, с. 15].

Дійсно, складність полягає не лише в ефективності експертиз чи її відсутності, а й у відношенні потерпілих до факту існування домашнього насильства саме щодо них. Проте, це не відмінняє доцільність проведення експертиз та залучення фахівців для додаткової допомоги у ході слідства.

Кожну з можливих експертиз варто розглядати як спосіб доведення тих чи інших складових події домашнього насильства. Зокрема, судово-медична, медико-криміналістична, судово-біологічна експертизи, які проводяться для виявлення та дослідження тілесних ушкоджень, можуть бути корисними в

дослідженні і часу, і місця, і способу та інших обставин. Під час їх проведення можна виявити сліди навколишнього середовища, що залишились поза увагою під час освідування, та досконало їх дослідити. Або ж за характером тілесних ушкоджень можна з'ясувати можливі способи їх нанесення та відповідно, призначити ряд інших експертиз, попри вже наявні, для прикладу судово-балістичну, трасологічну чи у випадку виявлення слідів сторонніх хімічних речовин чи залишкових слідів від пострілів та вибухів – хімічну експертизу, балістичну чи технічну [69, с. 15–16].

За допомогою інформації про матеріальні сліди, виявлені в ході відповідних експертиз, можна дізнатися про дані, які неможливо було б отримати, наприклад, під час допиту, адже допитувана особа могла сама не звернути на щось увагу або ж навмисно приховувати обставини події від слідчого. Проте, якщо з матеріальними слідами, спричиненими фізичним насильством, все більшою мірою зрозуміло, то щодо психологічного чи економічного насильства постають проблеми.

У практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень досить важко виявити, а тим більше довести факт існування саме цих двох форм домашнього насильства, оскільки, матеріальні сліди виявити складно, а через безпосередню бесіду без правильного підходу та додаткових знань про можливий стан особи можна більше нашкодити, ніж допомогти. В таких ситуаціях необхідне залучення фахівців з знаннями, що можуть допомогти дослідженню події домашнього насильства – психологів, психіатрів та інших осіб, що мають відповідну кваліфікацію [69, с. 16].

В деяких випадках, простого залучення експертів буде недостатньо і, відповідно до статті 509 КПК України, може знадобитися проведення судово-психіатричної експертизи, яка дозволить дослідити ситуацію, на відмінному від експертиз, що стосуються більше матеріального світу. Як зазначають у своїй роботі Т. В. Іщенко та О. І. Мотлях «для встановлення наслідків психологічного насильства, завданого потерпілому, якщо водночас немає фактичних підстав для призначення психіатричних експертиз, доцільно призначати судово-психологічну або ж комплексну психолого-психіатричну експертизу» [70, с.215],

що свідчить про винятковість та правову обмеженість застосування саме судово-психіатричної експертизи. Також, вони зазначають, що потрібно розрізняти експертизи, що проводяться до підозрюваного та потерпілого, оскільки одні й ті ж дії, можуть бути не зовсім доречними по відношенню до окремих осіб, що, без сумнівів, вказує на необхідність визначення правильного підходу до призначення тої чи іншої експертизи та її доцільності [70, с. 215].

Тож, проведення експертиз різного роду є доцільним для встановлення події домашнього насильства. Це значної мірою допомагає не тільки розширити та поглибити наявну інформацію про кримінальне правопорушення, а отримати зовсім нові, ще невідомі знання.

Дані види експертиз й справді можуть бути ефективними при роботі саме з обвинуваченим чи потерпілим, оскільки націлені на фізичний чи психоемоційний стан людини. У випадках, коли особі наносять тілесні ушкодження задля отримання кривдником певного виду задоволення, тобто насильство виключно заради насильства, так само можна говорити і про психологічне насильство, то згадані експертизи можуть розповісти не тільки про спосіб, час та місце, а про мотив та мету. Коли результатом вчинення домашнього насильства через фізичний спосіб є просто тілесні ушкодження, то можна їх вважати метою таких дій. З іншого ж боку, через фізичне чи психологічне насильство кривдник може доводити самому собі ж свою важливість та заохочувати такими діями власні комплекси. Коли чоловік б'є жінку, він у більшості випадків доводить наявність сили та влади над іншими, але не скільки жертві, скільки своїй підсвідомості. Просто такий спосіб самоствердження може здаватись йому найбільш ефективним.

Психологічні проблеми потерпілої особи, насправді, можуть досить детально проілюструвати, який саме спосіб домашнього насильства був обраний, яка була його тривалість ще до першого фіксованого випадку та які наслідки він спричинив, іноді, ми можемо дізнатися і про мотив та мету.

Коли колишній з подружжя психологічно нездатний пережити розлучення, він може досить тривалий час існувати в ілюзії минулого. Таке самонавіювання та самообман здатне спричинити серйозні проблеми для його

колишньої половини. Переслідування, бажання бути поруч не дивлячись ні на що, втручання чи перешкоджання особистому життю, нав'язування, заперечення відмови чи погроз звернутися до правоохоронних органів. Яскравим прикладом психологічного насильства може бути саме переслідування чи іншим словом, яке стало відомим не так давно - сталкінг.

Коли на вас звертають увагу у громадському місці чи у інфопросторі, то це не завжди приємно та припустимо, тож, коли людина снідає у громадському закладі харчування, а хтось з іншого кутку залу уважно за нею слідкує, - стає некомфортно та інколи, навіть, боязно. Але коли це відбувається у будь-якому місці у бідь-який час однією і тією ж людиною - стає моторошно та виникає почуття незахищеності, небезпеки за власне життя та здоров'я. У випадку з незнайомими людьми чи ж просто людьми, що не є суб'єктами домашнього насильства, такі дії можуть кваліфікувати як порушення недоторканності приватного життя відповідно до статті 182 КК України, в українському законодавстві наразі не існує норми, що б передбачала покарання саме за описані вище дії. Довести факт сталкінгу буде надзвичайно важко, особливо, якщо це просто переслідування навулиці без прямих контактів через соціальні мережі, дзвінків чи навіть живих діалогів, а також без спільних знайомих та інформації про особу переслідувача. У випадку з переслідуванням колишнім чоловіком кількість точок перетину набагато більша, тому зафіксувати здійснення кримінального правопорушення може бути легше. На загальному тлі параної потерпілої особи, може існувати широка різноманітність психологічних проблем набутих як наслідок від психологічного насильства, кожна з них може розповісти про шляхи втілення такого насильства в життя. Безпосереднє вуличне переслідування не зможе розповісти про мотив та мету, але всі дії в сукупності з медичними висновками - зможуть.

Від експертиз пов'язаних безпосередньо з людьми перейдемо до доказів матеріального світу. Таких експертиз насправді доволі багато, всі вони різноманітні та різнонаправлені, використання конкретної експертизи буде залежати від того, що ж саме треба досліджувати, тож розглянемо ті експертизи, що можуть посприяти доказуванню обставин домашнього насильства. Загальна

характеристика судових експертиз та експертних досліджень визначена в Наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»[71].

Криміналістичні експертизи, серед яких можна виділити почеркознавчу, авторознавчу та семантико-текстуальну, лінгвістичну експертизу усного мовлення. Дана група більшою мірою пов'язана з даними, що певним чином стосуються безпосередньо людей, адже аналізуються саме прояви мовленнєвої та розумової активності, що втілюються в письмі та розмові. Тобто, людина є творцем таких даних без застосування більшості доступних допоміжних матеріалів. Раніше, не так багато часу тому, листи були найефективнішим способом спілкування, адже дзвонити з області в область, або ж з міста в область і навпаки, - було доволі проблематично. Люди користувалися таксофонами та послугами з надання телефонних розмов у спеціальних облаштованих місцях, зазвичай - на пошті. Особисті мобільні телефони були рідкістю та часом - розкішшю. Зараз надзвичайно популярними, особливо, серед молоді, є додатки для спілкування через Інтернет, де можлива функція надсилання не тільки текстових, а й голосових повідомлень та відеоповідомлень.

Технічна експертиза документів посідає особливе місце. Зараз суспільство існує в світі активного документообігу, де помилка в формулюванні тексту, свідома чи ні, може коштувати роботи, грошей чи навіть життя та здоров'я.

Більшість лікарських довідок вважаються документами та мають юридичну силу, варто зазначити, що медична сфера зараз дуже розвинута, особливо - праватна її частина, приходячи до лікаря, особа ознайомлюється з договором, де зазначаються умови договору, відповідальність сторін, які саме послуги надаються та, в більшості випадків, деталі про курс лікування та його етапи. Як і будь-який інший документ, медичні договори, довідки та чеки можуть бути дещо змінені шляхом незаконних дій щодо цих документів. Для прикладу, підробка висновку щодо вагітності, підробка медичних рецептів на

ліки, обстежень різного роду та спрямованості, можуть стати основою чи допоміжними інструментами у вчиненні домашнього насильства.

У випадку, коли шлюб розпадається через те, що дружина здійснює постійне психологічне насильство, а чоловік хоче ініціювати розлучення, - жінка може підробити довідку про вагітність та в такий спосіб змусити чоловіка не розривати відносини.

Також, до документів, які можуть розглядатися у розрізі домашнього насильства, можна віднести договори купівлі-продажу, шлюбний контракт, інші цивільно-правові договори, що можуть чинити вплив на життя та здоров'я потерпілої сторони.

Трасологічна експертиза може стати корисною, якщо відбулася пряма взаємодія особи з матеріальним світом, наприклад, коли колишній чоловік таємно зробив копію ключа від дверей квартири жінки і час від часу приходив туди без дозволу мешканців. Доказами будуть сліди відбитків пальців на предметах, яких він не міг торкатися за нормальних умов. Так само можна застосувати експертизу слідів ніг людини та взуття, експертизу слідів злому, замикальних пристроїв, механічних пошкоджень одягу, портретну експертизу чи експертизу матеріалів, речовин та виробів. Інші категорії експертиз, що не віднесені до криміналістичних будуть проводитися з набагато меншою ймовірністю, оскільки більшість з них не стосується сфери приватного життя та, хоча б опосередковано, домашнього насильства.

Загалом, експертиза це ефективний інструмент доведення практично будь-якої обставини домашнього насильства. Подія, мотив та мета, форма вини, характеристика обвинуваченого, обставини, що впливають на тяжкість покарання, на мою думку, наявність проведення відповідних експертиз та досліджень - це важлива складова кожного кримінального правопорушення та слідства щодо нього. Не проведення експертиз у випадках, коли прослідковувалась їх необхідність, в особливості, - щодо домашнього насильства, може свідчити не тільки про порушення прав людини, а й про загальну корумпованість судових та правоохоронних сфер України.

3.4. Негласні слідчі (розшукові) дії

Досліджуючи шляхи доказування обставин домашнього насильства можна зіштовхнутися з питанням можливості застосування негласних слідчих (розшукових) дій. Саме на цьому моменті з'являється усвідомлення деякої проблематичності самої статті під номером 126 з позначкою 1.

Проводячи ознайомлювальну пару в Правничій клініці Києво-Могилянської академії щодо місця та проблематики домашнього насильства в Україні, можна було зауважити, що найбільше проблем у студентів виникало саме з кваліфікацією дій чи бездіяльності як домашнього насильства, тобто, це були питання щодо сфери розповсюдження поняття домашнє насильство на вчинки різного характеру та серйозності.

Почнемо з того, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які доцільно застосувати в розслідуванні домашнього насильства, можливе тільки щодо тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, про що зазначено у ч. 2 ст. 246 КПК України.

Домашнє насильство не є тяжким чи особливо тяжким кримінальним правопорушенням, якщо керуватись правилами визначення тяжкості відповідно до законодавства України. Але, оскільки в тексті норми немає жодної конкретизації дій та наслідків, а у визначенні, що нам демонструє Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» можна зауважити, зокрема щодо фізичного насильства, наявність незаконного позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру, тобто наслідків та дій, які часто не відповідають невеликій тяжкості/нетяжкий відповідно до ст.126¹ КК України. Певно, проблеми з кваліфікацією розпочинаються саме тут.

В роботі вже були зазначені думки на цей рахунок, але зараз вони будуть розглядати дещо в іншому світлі.

В судовій справі №241/493/21 Першотравневого районного суду Донецької області наведена, з одного боку, - однозначна, але з іншого - доволі суперечлива щодо відповідності дій та кваліфікації, ситуація. Зважаючи на вимогу систематичності домашнього насильства, мене завжди цікавило, чи повинні обставини, що пом'якшують чи обтяжують бути теж систематичними, та, якщо є кваліфікація за сукупністю, то чи повинне діяння визначене іншою нормою, теж бути систематичним, чи достатнього наявності в одному з епізодів. Тож, в судовій справі варто виділити декілька цікавих епізодів. В першому, обвинувачений «будучи у стані алкогольного сп'яніння, почав висловлюватися на її адресу грубою нецензурною лайкою, погрожував їй, що вб'є, хапав за руки, за сумку, намагався схопити за горло, але їй вдалося цьому запобігти»[72]. В другому епізоді, цей чоловік зі слів власних дітей «накинувся на маму, яка уклала спати шестирічного ОСОБА_12 та почав її душити руками»[72]. В третьому, - «зайшов до кімнати, в якій мати уклала брата спати, та вдарив її, схопив руками за горло»[72]. Зі слів матері потерпілої, в будинку якої дочка переховувалась з дітьми від чоловіка, обвинувачений чинив сварки та побої щодо її доньки. Між тим, це одна з небагатьох справ, де в тексті зазначається, що отримані свідчення та інші докази підтверджують дані про подію домашнього насильства. Отже, ми можемо побачити, що в основі дій обвинуваченого стоять фізичні ушкодження, зокрема побої, а також спроби задушити потерпілу. Кожен епізод характеризується ще й тим, що чоловік був в стані алкогольного сп'яніння, тобто такі спроби задушити жінку руками могли б закінчитись набагато серйозніше ніж синці та подальша лайка, якщо б жінці не приходили на допомогу. В стані агресії, яка була ще більше розпалена наявністю алкоголю в крові чоловіка, він з легкістю міг вбити потерпілу, незалежно від того чи планував він це з самого початку, чи ні. Проте, дані дії не досліджувалися як замах на вбивство, хоча, неодноразовість та певна систематичність таких дій повинна була змусити замислитися про такий сценарій подій, адже це були умисні дії, які дублювалися та, практично, були особливістю нападів на жертву. В справі зазначено про тяжкі психологічні проблеми потерпілої, але немає інформації щодо проведення відповідних

експертиз, адже, якщо вона жила в постійній напрузі та з відчуттям страху за власне життя та здоров'я, а про її нестабільний психоемоційний стан свідчать і слова дільничного про тремтячі руки, загальну нервовість та інші прояви явного хворобливого стану. Так само з фізичними ушкодженнями, існують протоколи, але не висновки лікаря та експерта. При заподіянні шкоди горлу людини, а в нашому випадку можна говорити про ймовірність серйозних травм, можливе пошкодження будь-якого з важливих органів дихання, травлення та м'язів, доволі дивно, що ніхто навіть не звертався до лікаря. Дане кримінальне правопорушення, за наявності відповідних доказів, можна було б або кваліфікувати додатково за сукупністю статей, або ж зазначити наявність обставини, що обтяжує покарання відповідно до п.5 ч.1 ст. 67 КК України щодо тяжких наслідків або/та п.5 ч.1 ст. 67 КК України, адже в судовій справі зазначено про вчинення домашнього насильства у присутності двох малолітніх дітей, або ж хоча б вчинення у стані алкогольного сп'яніння. Єдиною обставиною, що обтяжує покарання зазначено рецидив злочину[72].

Зміст судового рішення дає чітко зрозуміти декілька речей. Існувала пряма погроза вбивством, адже слово «знищити» важко розуміти у іншому значенні, яка була підкріплена постійними побоями, а також спробами задушити потерпілу. Зважаючи на стан обвинуваченого можна стверджувати, що він з великою ймовірністю міг завдати тяжких тілесних або навіть вбити жінку. Всі ці обставини доволі прозоро описані в тексті вироку, але відповідної реакції на них не наведено. Виникає логічне питання, чи суд вирішив віднести всі ці діяння в об'єм дій, що можна прив'язати до домашнього насильства, чи такі обставини з тих чи інших причин, просто не були досліджені. Аналізуючи характеристику та судову історію обвинуваченого, а також беручи до уваги всі обставини справи, хоч суд і постановив найвищу міру покарання передбачену статтею, але, якщо б суд застосував інші норми права, покарання могло б бути більш суворим.

Побої та мордування відповідно до статті 126 КК України могли б бути кваліфіковані за частиною 2 цієї статті - з метою залякування потерпілого чи його близьких. Або ж статтями щодо завдання тілесних ушкоджень. Дані статті

передбачають більш сувору міру покарання ніж стаття 126¹ КК України. Погроза вбивством має нижчу межу ніж домашнє насильство, але кваліфікація за нею була б статистично корисною, звичайно, якщо для такої кваліфікації є достатні підстави.

Дана справа є прикладом проблеми формулювання та тлумачення статті щодо домашнього насильства, так само як звернення до норм ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ні стаття, ні закон, в результаті не можуть запропонувати коректний та дієвий шлях вирішення проблем кваліфікації. Незрозумілим є підхід до визначення діянь, як домашнього насильства, саме у контексті дій, тобто, коли побої та тяжкі тілесні стають частиною домашнього насильства, а коли кваліфікуються окремо. На противагу цьому рішенню, в контексті проблеми вагітності було вже раніше зазначене рішення № 579/224/21, в ньому дії було додатково кваліфіковано за статтею 125 КК України[55].

Насправді, виникає доволі велика проблема, адже виходить, що нетяжке діяння може включати в себе тяжкі, а можливо, і особливо тяжкі кримінальні правопорушення, при цьому судові та правоохоронні органи можуть самостійно вирішити варіант розвитку щодо будь-якого з випадків. Неможливо, щоб кримінальне правопорушення, яке включає побої та мордування, мало санкцію нижчу за санкцію відповідно до статті 126 КК України, так само й щодо тяжких тілесних та інших більш тяжких кримінальних правопорушень. Якщо продовжувати логічний ряд, то відповідно і смерть, як наслідок останнього епізоду, - буде розглядатися в межах домашнього насильства з покаранням у вигляді позбавлення волі до двох років.

Плюралізм тлумачення норми, в даному випадку, більше може нашкодити, ніж охопити максимальну різноманітність проявів домашнього насильства, на що й було розраховане таке формулювання статті.

Проблема ж застосування негласних слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що попри їх ефективність, здійснити їх, з процесуальної точки зору, - немає можливості, адже зважаючи на проблему, що розглянута вище, потрібна сукупність кримінальних правопорушень, де одне з них буде тяжким чи

особливо тяжким. З точки зору ефективності та визначеності, кваліфікація вчиненого за іншою статтею Окремої частини та обставини, що обтяжує покарання - здається кращим варіантом, ніж застосування статті 126¹ КК України.

Негласні слідчі (розшукові) дії у випадках розслідування домашнього насильства, особливо, якщо ситуація відрізняється від побутових сварок та нанесення ушкоджень у стані алкогольного сп'яніння, може значною мірою не тільки прискорити слідство, а підвищити його ефективність.

Так, аудіо- та відеоконтроль особи, а також - огляд і виїмка кореспонденції, відповідно до статей 260 та 262 КПК України можуть бути ефективно використаними і щодо розслідування домашнього насильства. Треба розуміти, що не завжди домашнє насильство це щось про п'яний дебош, сварки та претензії колишніх чоловіка та дружини. Ситуація може бути надзвичайно складною та серйозною, та мати набагато глибше коріння, ніж те, що продемонстровано поверхнево. Економічне насильство, якщо це не пряме вимагання коштів та подібні дії, можна вважати найскладнішою формою домашнього насильства, адже довести його наявність складно, загалом, так само складно, як і факт переслідування. У нього немає тілесних проявів, як от синців, або ж неврозів, як у випадку психологічного насильства, про нього не можуть розповісти свідки. Одних підозр можливої потерпілої буде недостатньо, а у разі, якщо чоловік/жінка вміє приховувати сліди, то простою перевіркою мобільного телефону нічого не вирішиться. Але кримінальне провадження закриють або ж і не відкриють взагалі, оскільки дані негласні слідчі (розшукові) дії, які ще й у поєднанні з статтею 267 КПК України щодо обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, неможливо виконати саме через букву закону.

Існує ймовірність проведення таких дій у разі, коли домашнє насильство здійснюється у поєднанні з тяжким кримінальним правопорушенням, але, як можна зрозуміти з аргументів, що зазначені вище, суд може не виокремити діяння з обсягу домашнього насильства. Тож, негласні слідчі (розшукові) дії

можуть мати абсолютно виключну важливість для розслідування складних випадків домашнього насильства, але не мати шляхів реалізації.

* * *

Можна дійти висновку, що без проведення описаних слідчих (розшукових) дій повноцінне дослідження події домашнього насильства та всіх інших обставин даного кримінального правопорушення було б неможливим.

Беручи до уваги певні особливості, що стосуються дій чи бездіяльності, які кваліфікуються як домашнє насильство, необхідно правильно визначити необхідність тих чи інших гласних та негласних слідчих (розшукових) дій або ж процесуальних дій та обрати тактику та націленість їх проведення.

Варто не забувати, що в який спосіб домашнє насильство не відбувалося б, чи у формі фізичного, психологічного або ж економічного насильства, слід зважати не лише на фізичний, а й приділяти особливу увагу морально-психологічному стану сторін кримінального провадження та на цій основі визначати напрями здійснення досудового розслідування з тим, щоб встановити всі елементи предмету доказування, визначені у частині 1 статті 91 КПК України.

Шляхи доказування обставин домашнього насильства є різноманітними, серед них є більш та менш ефективні, але ця ефективність визначається не за загальним тлумаченням, для прикладу, певної експертизи, а за важливістю проведення таких дій саме у певному конкретному випадку домашнього насильства. Дії та процедури націлені на доведення пошкодження майна у ході бійки не допоможуть визначити психологічний стан осіб та навпаки. Та попри певну проблемність, яка пов'язана з тлумаченням самого домашнього насильства, з кожним прийнятим вироком судова практика удосконалює механізми доказування та їх застосування, а також, - вказує на проблемні місця, які потрібно доопрацьовувати.

ВИСНОВКИ

Будь-які зміни до законодавства можуть викликати у суспільства три логічні реакції: позитив, негатив, нейтралітет. На здивування, але позитивні зміни, що прийшли до кримінального права разом з прийняттям норм щодо домашнього насильства стали неприємною темою для обговорення в українському суспільстві та викликали резонанс, що значною мірою розпалювався заголовками новин, та мав негативне забарвлення. Така реакція спричинена не глибоким дослідженням даної проблематики та можливими пропозиціями та змінами, ця реакція викликана небажанням розібратися в ситуації в тій мірі, коли аргументи можна називати аргументами. Культура, сім'я та оточення, правова необізнаність та відсутність бажання читати далі провокаційних заголовків, наділили норму щодо домашнього насильства абсурдністю та непотрібністю.

Між тим, домашнє насильство це проблема, яка потребує вирішення не тільки з точки зору суспільного інституту, а й правового.

Кожна з обставин домашнього насильства повинна бути встановлена та доведена, їх зміст та тлумачення, шляхи доказування, всі ці поняття необхідно дослідити, щоб кваліфікувати кримінальне правопорушення саме як домашнє насильство. Як можна прослідкувати в роботі, практично кожна з обставин може виявитися проблемною. Брак судової практики та наукових досліджень призводить до того, що потрібно використовувати гіпотетичні події, які можуть існувати на практиці, але не мають фіксування. Суд та слідство інколи здатні вдаватися до спрощеного висвітлення всіх можливих, а де-коли, - потрібних обставин та просто не вказувати їх.

Найбільш проблемним місцем можна визначити саме сферу дії норми щодо домашнього насильства, адже, як виявляється на практиці, можливість тлумачити статтю широко має тенденцію до негативних наслідків.

Судова практика з цього питання є неоднорідною та суперечливою, що свідчить про наявність проблеми, яку потрібно ефективно вирішити законодавчо, або, як мінімум, провести чітко та повне роз'яснення не скільки

понять, а саме їх застосування. Тобто, існує необхідність певних рекомендацій та правил кваліфікації за статтею 126¹ КК України. Коли саме дії, визначені як окремі статті Кримінального кодексу України, входять до поняття домашнього насильства, а коли кваліфікуються окремо. Поза вимогами щодо систематичності, умислу та кола суб'єктів.

Надто широке тлумачення домашнього насильства не сприяє його правовій визначеності. Одним з проблемних питань може стати застосування обставин, що впливають на покарання обвинуваченого. Більшість з них, попри загальну дослідженість щодо інших кримінальних правопорушень, не мають визначеності у контексті саме домашнього насильства. Однією з причин, що вносять неоднозначність є умова систематичності домашнього насильства, оскільки, невідомо чи повинні певні обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання стосуватися кожного з епізодів і теж бути систематичними, адже, якщо слідувати логіці законодавця, то - повинні. У випадку способів вчинення домашнього насильства у формі психологічного, фізичного чи економічного, то мова йде про вчинення будь-якого з них та в будь-якій зв'язці один з одним, але подібної визначеності щодо обставин немає. Так, тяжкі наслідки можуть стосуватися лише одного з епізодів і більше не повторюватись, і оскільки, досліджень чи судової практики з цього питання немає, то не можна однозначно стверджувати як саме вони будуть враховуватись та чи будуть враховуватись взагалі. Можна зустріти обставини щодо осіб похилого віку чи вчинення кримінального правопорушення в стані алкогольного сп'яніння, але там чітко прослідковується систематичність. До тяжких наслідків загалом є доволі багато питань, якщо розглядати їх як обставину домашнього насильства. Сама стаття 126¹ КК України побудована так, що обов'язково потрібно звертатися до інших норм права, що регулюють даний вид відносин та які доволі сильно розмивають межу тлумачення домашнього насильства.

Окреме слово щодо визначення об'єму понять, які можна назвати домашнім насильством. Бажання охопити весь спектр можливих дій призвело більше до плутанини, ніж до врегулювання проблеми. Якщо опустити деталі, то визначення домашнього насильства, як нетяжкого кримінального

правопорушення, а отже - призначення покарання у вигляді позбавлення волі до двох років, не відповідає обсягу понять, що включає в себе домашнє насильство відповідно до законодавства України. Ця обставина породжує ще одне проблемне місце у вигляді неможливості застосувати негласні слідчі (розшукові) дії. Фактично, якщо діяння чи бездіяльність будуть додатково кваліфіковані за іншою статтею Особливої частини, що передбачає вчинення тяжкого діяння, то негласні слідчі (розшукові) дії можливі, але аналізуючи судову практику, можна дійти висновку, що такі діяння будуть радше віднесені до змісту домашнього насильства, ніж розглядатимуться окремо.

Як можна побачити, відсутність достатньої кількості досліджень, судової практики, неоднозначність вітчизняного законодавства, які б пояснювали вразливі моменти, - не сприяє розумінню обставин домашнього насильства та шляхів їх доказування. Що в результаті призводить до ситуації, коли норма закону, що створена захищати права та свободи, на практиці має потенціал, але не має чіткого регулювання.

Тож, домашнє насильство та обставини, що потребують доказування щодо його кримінального провадження це доволі складний, багаторівневий комплекс понять та процедур, який потрібно досліджувати та покращувати в майбутньому, не зупиняючись на досягнутому. Попри ймовірність та близькість моменту ратифікації Стамбульської конвенції ми не можемо зараз стверджувати, які саме застереження будуть прийняті та як саме втіляться її норми в законодавстві України. Головне, ми не можемо знати точний час, тому потрібно створювати більше досліджень проблематики, проводити активну просвітницьку діяльність серед суспільства та сприяти глибшому розумінню та усвідомленню того факту, що домашнє насильство є надзвичайно трагічною проблемою, яка може торкнутися кожного, тому треба завжди знати шляхи захисту власного життя та здоров'я, та розуміти, що ця норма створена для захисту, а не для публічного осуду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.06.2022)
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. «Укр. енцикл.». 1998. URL:https://leksika.com.ua/13540917/legal/predmet_zlochynu (дата звернення: 16.06.2022)
3. Кастаранов Д. Б. Місце обставин, що характеризують особу обвинуваченого, у системі обставин, які підлягають доказуванню. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 154–161.
4. Орлов Ю.К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Проспект. 2000. 140 с. [за посиланням Кастаранова Д. Б. Місце обставин, що характеризують особу обвинуваченого, у системі обставин, які підлягають доказуванню. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 154–161.]
5. Горский Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, П. С. Элькинд. Воронеж : ВГУ. 1978. 303 с. [за посиланням Кастаранова Д. Б. Місце обставин, що характеризують особу обвинуваченого, у системі обставин, які підлягають доказуванню. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 154–161.]
6. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. Т. 1. Наука, 1959. 363 с. [за посиланням Кастаранова Д. Б. Місце обставин, що характеризують особу обвинуваченого, у системі обставин, які підлягають доказуванню. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 154–161.]
7. Лазарева В. А. Доказывание в уголовном процессе. Юрайт, 2010. 343 с. [за посиланням Кастаранова Д. Б. Місце обставин, що характеризують особу обвинуваченого, у системі обставин, які підлягають доказуванню. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 154–161.]

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. За редакції: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. *Одіссей*. 2013. 1104 с. URL:<http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/КПК-koментар.pdf> (дата звернення:16.06.2022)
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(дата звернення: 16.06.2022)
10. Встановлення події кримінального правопорушення як обставини, яка підлягає показуванню у кримінальному провадженні : монографія / В. І. Галаган, І. Ю. Саліхова. Київ, 2017. 198 с.
11. Запорожець А. А. Криміналізація домашнього насильства - новела кримінального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. №1. С. 148-154
12. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення:16.06.2022)
13. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Верховного Суду від 07.02.2003 р. №2. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення:16.06.2022)
14. Степаненко О. В. Систематичність як ознака домашнього насильства. 4 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11010/STEPANENKO%20O%20V.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.06.2022)
15. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ: Ваіте, 2019. С. 68-81
16. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1(98) С.37. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/76/2/3.pdf> (дата звернення:16.06.2022)

17. Степаненко О. В. та Колодін Д. О. Щодо проблем кваліфікації домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С.344 URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/84.pdf (дата звернення: 16.06.2022)

18. Книженко О. Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. №2. С.50 URL:<http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-2019/knizenko.pdf> (дата звернення:16.06.2022)

19. Зінсу О. І. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. «Молодий вчений». 2018. №12(64). С.180

20. Самойленко І.В., Пахомов В.В. Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції. Чернігів: МЦНД. 2020. Т.5: Теоретичні засади дослідження психологічного насильства. С.82

21. Степаненко О. В, Хімченко С. А. Економічне домашнє насильство: визначення й питання кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. №45. С.113-114 URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc45/26.pdf> (дата звернення: 16.06.2022)

22. Плутицька К. М. Економічне домашнє насильство як новела у кримінальному законодавстві України. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. №4. С.101–106. URL:<http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-4-2018/visnik-4-2018.pdf#page=101> (дата звернення: 16.06.2022)

23. Науково-практичний коментар Закону України « Про запобігання та протидію домашньому насильству». / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ:МВС України; Нац. акад. внутр. справ, 2020 . С.20

24. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 16.06.2022)

25. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 16.06.2022)

26. Слухаєнко Ю. М. Криміналістична характеристика домашнього насильства. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2020. №3(91). С.295-306 URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1034/930> (дата звернення: 16.06.2022)

27. Кузнецов М. Г. Віктимологічний портрет жертви домашнього насильства, що є небезпечним для життя. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. №1(7). С.136-144

28. Харченко В. Б. Визначення істотної шкоди та тяжких наслідків за новою редакцією примітки до ст.364 КК України. *Форум права*. 2015. №2. С. 171-172

29. Кузнецова О. А. Самовідношення, самосприйняття, самопізнання як передумови морального самовизначення. *Наукові праці. Миколаївський державний університет ім. В.О.Сухомлинського* Т: 50. Випуск 37. С.43-47 URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-7.pdf> (дата звернення: 16.06.2022)

30. Довгань-Бочкова Н. Домашнє насильство: аналіз об'єктивної сторони складу злочину. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С.194-195

31. У що ви були одягнуті?: виставка одягу жертв зґвалтування. *bbc.com*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-42751344> (дата звернення: 16.06.2022).

32. Зайцев О.В. Науково-практичний коментар до ст. 20 «Обмежена осудність» Кримінального кодексу України. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/E8A6F000C0AE1DA7C2257B7B004CDA94](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/E8A6F000C0AE1DA7C2257B7B004CDA94) (дата звернення: 16.06.2022)

33. Березняк В. С., Сальнікова М. А. Домашнє насильство: до проблематики питання через призму кримінального законодавства. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах* : Матеріали

Міжнар. науково-практ. конф., 25 жовт. 2019 р. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4867/1/7.pdf> (дата звернення:16.06.2022).

34.Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні. *Правові горизонти / Legal horizons*. 2019. С. 102–106. URL: https://law-review.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/20_16.pdf (дата звернення: 16.06.2022).

35.Євсеєнкова К.А. Кримінально-правова характеристика домашнього насильства (ст. 126-1 кк України). С. 202–205.

36.Зуєва І. І., Приступ В. М. Сучасні аспекти правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 229–233. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/57.pdf (дата звернення:16.06.2022).

37.Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

38.Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10401/Kriminalno_ppravove_Fomenko_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення:16.06.2022).

39.Рарог А. И. Проблемы субъективной стороны преступления. М., 1991. С. 40. [за посиланням Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49.]

40.2 Котов Д. П. Мотивы преступлений и их доказывание. Воронеж, 1975. С. 11. [за посиланням Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49.]

41.Харазишвили Б. В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве. Тбилиси, 1963. С. 27. [за посиланням Фоменко М. В.

Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49.]

42.Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. М., 1986. Т. 1. С. 90. [за посиланням Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49.]

43.Орлов Ю. В. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 116–120. [за посиланням Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49.]

44.Цивільний кодекс України: Закон України від 07.05.2022 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 20.04.22)

45.Постанова Пленуму Верховного Суду України N 4 від 31.03.95 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення: 16.06.2022)

46.Вирок Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 22.02.2022 р. у справі № 227/3461/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/103475092-8a90b48ed7f8c015bc963d5e30efeba9> (дата звернення: 16.06.2022).

47.Моральна шкода, відшкодування за домашнє насильство. *Подільський юридичний центр*. URL: <https://www.plc.vn.ua/домашнє-насильство> (дата звернення: 16.06.2022).

48.Вирок Борівського районного суду Харківської області від 14.06.2018 р. у справі № 614/349/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/74714936> (дата звернення: 16.06.2022).

49.Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. N 6 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

50. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 22.02.2022 р. у справі № 130/261/22. URL: <https://opendatabot.ua/court/103507612-fc69607ca7b466f74c63739c3b952774> (дата звернення: 16.06.2022).

51. Вирок Деснянського районного суду м.Києва від 29.01.2021 р. у справі № 754/9696/20. URL: <https://opendatabot.ua/court/94482531-e6b390b361063cc23049abcda2ad38b9> (дата звернення: 16.06.2022).

52. Терещенко Ю. В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація.

53. Постанова Верховного Суду колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 09.10.2018 р. у справі № 756/4830/17-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_09_10_2018_roku_u_spravi_756_4830_17_k/ (дата звернення: 16.06.2022).

54. Вирок Сколівського районного суду Львівської області від 03.11.2020 р. у справі № 453/944/20. URL: <https://opendatabot.ua/court/92603291-4a97491cc7fdd0b92d1253e79e3d3918> (дата звернення: 16.06.2022).

55. Вирок Кролевецького районного суду Сумської області. № 579/224/21, 04.08.2021 р. URL: <https://opendatabot.ua/court/98805602-46479461ce770e52425bd3a85bb5cef9> (дата звернення: 16.06.2022).

56. Вирок Дарницького районного суду міста Києва. № 753/2185/21, 09.02.2022 р. URL: <https://opendatabot.ua/court/94743171-0928d621695c1360deabd33f18893010> (дата звернення: 16.06.2022).

57. Вирок Берегівського районного суду Закарпатської області. № 297/1238/21, 22.06.2021 р. URL: <https://opendatabot.ua/court/97904889-ca9f6e6664087ce18aaa808a55949f7f> (дата звернення: 16.06.2022).

58. Вирок Згурівського районного суду Київської області від 18.02.2020 р. у справі № 365/130/15-к. URL: <https://opendatabot.ua/court/87645332-8428ffc47f5b70c788de2b555d093d3a> (дата звернення: 16.06.2022).

59. Вирок Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 22.02.2021 р. у справі № 446/1368/20. URL: <https://opendatabot.ua/court/95123490-d8b50c1f34d6d159916011b743086410> (дата звернення: 16.06.2022).

60. Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області. № 285/1504/19, 09.02.2021 р. URL: <https://opendatabot.ua/court/94739363-43c06e45707214ada9ac3a6dea71f176> (дата звернення: 16.06.2022).

61. Вирок Одеського апеляційного суду від 08.12.2021 р. у справі № 497/207/19. URL: <https://opendatabot.ua/court/101726556-ba36e9a21f4ec69c0958725192490185> (дата звернення: 16.06.2022).

62. Прокопенко В. Науково-практичний коментар до ст. 67 кримінального кодексу України. *jurists.org.ua*. URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1718-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-67-krimnalnogo-kodeksu-ukrayini.html> (дата звернення: 16.06.2022).

63. Вирок Веселівського районного суду Запорізької області від 14.12.2021 р. у справі № 313/933/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/101904146-e9aff5e55a7d55112dd0f14bd7451842> (дата звернення: 16.06.2022).

64. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12.02.2020 р. у справі № 453/225/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87602679> (дата звернення: 16.06.2022).

65. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області. № 703/3277/20, 23.09.2021 р. URL: <https://opendatabot.ua/court/99831039-92419d3b520c2b7adbc02d88ae0a242a> (дата звернення: 16.06.2022).

66. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Правові та організаційні питання освідування. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2015. №1(11). С.5-7 URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15lydoro.pdf> (дата звернення: 16.06.2022)

67. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/1/93319.pdf> (дата звернення: 16.06.2022)

68. Вирок Шаргородського районного суду. № 152/504/21, 18.06.2021 р.
URL: <https://opendatabot.ua/court/97763740-c8355543e057817a47c2d02b18f43284> (дата звернення: 16.06.2022).

69. Александренко О. В. Сучасні можливості судових експертиз і напрями використання спеціальних знань про розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ-Маріуполь. 2020. С.15-16

70. Мотлях О. І., Іщенко Т. В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №2. С.215 URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17606/1/Порівняльно-аналітичне%20право_p212-215.pdf (дата звернення: 16.06.2022)

71. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 03.11.1998 № 705/3145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#n272> (дата звернення: 16.06.2022)

72. Вирок Першотравневого районного суду Донецької області від 23.11.2021 р. у справі № 241/493/21. URL: <https://opendatabot.ua/court/101375699-7667eb3f85bed78af06e5a21aff96363> (дата звернення: 16.06.2022).